БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. НОЯБРЬ 12 вторник № 267 (5671).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Космосту шинчилээринге чаа улуг салыышкын

«Полёт-1» деп космос аппарадын салып үндүрген чоруктуң космоска эжиндириишкинни улам ыцай хөгжүдеринге болгаш космос делгемин шинчилээринге ужур-дузазының дугайында айтырыгларны «Правда», «Известия» солуннарның болгаш СЭТА-ның корреспондентилери ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. В. Келдышка салган.

Айтырыг: «Полёт-1» деп космос аппарадын салып үндүргениниң ужур-дузазын кайчаар үнелеп көрүп турар Силер?

Харыы: «Полёт-1» деп манёврлаар космос аппарадын делегейге баштай чедиишкинниг салып үндүргени болгаш космоска ооң калбаа-биле манёврлаар чорукту боттандырганы — ол дээрге совет эртемнин космос делгемин план ёзугаар шинчээдип алырынга шынар талазы-биле чаа аажок улуг бурунгаарлаашкыны-дыр. Совет эртемденнерниң, конструкторларның, инженерлерниң, техниктерниң болгаш ажылчыннарның чаа кайгамчык тиилелгези эртемниг депшидгениң эң берге болгаш нарын талазынга баштайгы чер Совет Эвилелинге мурнуку хевээр хамааржып турар дугайын чангыс эвес удаа херечилеп турар.

Бо чаа техниктиг чедиишкин космонавтиканы хөгжүдеринге болгаш космос шинчилелдеринге кончуг улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Космоска ужудуушкына калбак манёврлаашкыны боттандырар арга космосту шинчилээринге болгаш шинчээдип алырынга чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлеп шыдаар аргалыг космос аппараттарының чаа шынары болур.

Айтырыг: «Полёт-1» деп космос аппарадын салып үндүргени космоска эртем шинчилелдерин чорударынга кандыг ужур-дузалыг болуп турарыл?

Харыы: манёврлаашкынны боттандырарынга космос аппарадының аргалыы космос делгемиин бот-шынарларын шинчилээр талазы-биле аргаларны дыка калбартып турар. Ужудуушкына манёврлаашкынны боттандырар чорук экваторже спутниктин орбитазының ийленчээнин булунуа өскертир арганы берип турар. Ынчаарда ындыг бир манёврлаар спутникте тургускан эртем аппарадының дузазы-биле космос делгемиин ангы-бүрү зоналарынга хемчээшкиннерни чорудуп болур. Ынчаарга баш удур айыткан программаны ёзугаар, орбитаны өскертир азы космос аппарадын радио командаларның дузазы-биле черден башкарып болур.

Ужудуушкунуң бедиин өскертпишаан, чер чоогунда космос делгеминиң бот-шынарларының бедик өскерилгезинин дугайында медээлерни ап болур.

Орбитага манёврлаашкын метеорология сорулгаларынга спутниктерни ажылдаарынга ажыктыг болур магат чок. Метеорология спутниктериниң орбитазын өскертири баш улуг айыткан, метеорология талазы-биле онза сонуургалдыг районче оларны салып үндүрериң хандырар.

Айтырыг: «Полёт-1» деп космос аппарадын салып үндүрген чорук корабль-спутникке кижиниң ужудуушкуннарын хөгжүдеринге кандыг ужур-дузалыг болуп турарыл?

Харыы: «Полёт-1» деп космос аппарадын салып үндүрген чорук колдуунда айыткан орбитаже ужудуушкундан калбак манёврлаашкынны чорудар ужудуушкунче шилчиишкин болур.

Ындыг аппаратты салып үндүргени ужудуушкуна башкарар корабль-спутниктерни тургузарынче боттуг базым болур. Ол космос корабльдеринге кижи делгемге бодунуң көргени-биле солуттунар арганы алыр. Мынчангаш космос корабльдер кижиниң күзел-соруунга улам дыннангыр апарган турар.

Манёврлаар космос корабльдери кайы-даа орбитадан айыткан космодромга хонуушкунну боттандырар, ангы-бүрү орбиталарга ужудуп чоруур корабльдериң космос ужуражыышкыннарын боттандырар арганы бээр, а ол ышкаш хонуушкунуң эң-не таарымчалыг черин шилип алыр арганы космонавтыга бээр.

Манёврлаашкынга корабльдериң аргалыг чоруу ажылдакчыларын сөлүп турар, эвлчеглиг эртем делгелиг аар орбита эртем-шинчилел станцияларын космоска тургузар болгаш оларны бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле соксаал чокка хандырарын боттандырар арганы бээр.

Айтырыг: «Полёт-1» деп космос аппарадын салып үндүрген чорук ыракче космос ужудуушкуннарынга кандыг ужур-дузалыг болурул?

Харыы: ыракче космос ужудуушкуннарынга ол салып үндүрүүшкүнүң ужур-дузазы бирги эвлчегде, ужудуушкуннуң траекториязынга болгаш планеталарның чоогунга ол аппараттарын манёврлаашкынын боттандырбайн турган, космостуң автоматтыг аппараттарын, а ол ышкаш планеталар аразының иштинде кижилиг корабльдерин Айже болгаш Хүн системазының планеталарынче ужудары хөрек кырында болдунар арга чок болуп турары-биле тайылбырлаттынар.

Кижиниң Айже, Марсче болгаш Венераже ужудуушкунунга хереглээр аар космос корабльдерин тургузаарының оон өске арганың бирээзи болза, одарны Черниң спутнигинин орбитазынга кезектер аайы-биле эптээри болуп турар. Ындыг космос корабльдериниң түс-түс кезектери манёврлап чоруур космос аппараттары хевирлиг болур ужурлуг.

Бир эвес Черни долгандыр орбитага доктаамал чоруп турар аар орбиталыг станцияларны тургускан турар болза, планеталар аразының иштинде кижилиг корабльдерин Айже болгаш Хүн системазының планеталарынче салып үндүрери дыка чигээн туруп болур. Орбитага ол станцияларны эптээрин, экипажты болгаш дериишкиннерни солуурун чугле манёврлап чоруур космос аппараттарының дузазы-биле боттандырган туруп болур.

Айже, Марсче азы Венераже ужудуушкуннуң соонда дедир ээп кел чоруур космос корабльдерин черниң айыттынган районунга хондурарын ук корабльдер нарын манёврлаашкынны күүсетпес болза, боттандырар арга чок.

Ындыг болган үеләәде, манёврлап чоруур «Полёт-1» деп космос аппарадын тургусканы болгаш салып үндүргени ыракче космос ужудуушкуннарының нарын сорулгаларын шиитпирлээринче чаа базым болуп турар-дыр.

Манёврлаар аппараттарны ажылдаарының көргүстүнген чижектери ук аппараттарның дузазы-биле шиитпирлеп болур сорулгаларның бүгү комплексизин ыракта-ла хаара туспайн турар, ынчалза-даа «Полёт-1» деп космос аппарадын чедиишкиниг салып үндүргениниң улуг ужур-дузазының дугайында түннел кылырының аргазын чугаалаттынган чүүлдер-даа берип турар.

«Полёт-1» деп космос аппарадын тургускан болгаш ону салып үндүрерин боттандырган эртемденнерниң, конструкторларның, инженерлерниң, техниктериниң болгаш ажылчыннарның коллективи космос делгемин шинчилээринге болгаш космоска ужудуушкунну хөгжүдеринге чаа улуг салыышкынны киирген.

Аныяктарның бүгү-делегей хүнү

МОСКВА. (СЭТА). Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязы (ДАДФ)-98 күрүнелериниң үс миллион ажыг оолдар, кыстарын каттыштырып турар. ДАДФ-тың он сес чыл оюн демократтыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштер демдеглеп турар. Даштыкы чурттарның улустары-биле найыралдың Бажыңынга ноябрь 10-да болган байырлалдыг хуралды аныяктарның бүгү-делегей хүнүнге тураскаал болдурган.

ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитединин даргазы П. Решетов хуралды ажыктан. Делегейниң аныяктар шимчээшкининге, тайбың, чепсеглешиишкинни дүжүрер, национал хамаарышпас чорук дээш, демократия болгаш эрге-шелээ дээш демиселче бүгү делегейниң аныяктарын мобилизастаарынга ДАДФ-тың улуг ролюн ол демдеглээн.

Кежээге чүве чугаалаан ГДР-ниң аныяктарының төлөлекчизи Зигфрид Хайн, улустарның найыралының Патрис Лумумба аттыг университетинин студентизи Субасингха, «Трехгорная мануфактура» комбинатның ажылчыны Ирина Солянкина болгаш өскелер-даа тайбың, тайбың кожахелбээ догунналгыны, чепсеглешиишкинни дүжүрер, национал хамаарышпас чорук дээш демиселге чангыс эпти моон сонгаар быжыглаарынга янзы-бүрү чурттарның аныяктарының чүткүлдүүнүн дугайын чугаалап турганнар.

Кежээниң киржикчилери ДАДФ-тың адынга байырлыг телеграмманы чоруткан.

Милицияның улуг лейтенантызының беш шаңналдары

МАГАДАН. (СЭТА-ның корр.). Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының Магадан область эргелениң күравтоинспектору улуг лейтенант Алексей Трофимович Дубовицкийге совет милицияның амгы байырлалы онза өөрүшкүлүг болган. Аңаа чазактың беш шаңналдарын: Адачурт дайынының орденинин ийиги чергезин, Алдар орденинин үшкү чергезин, Маадырлыг чорук дээш деп ийи медальларны, Германияны ашкан тиилелге дээш деп медальды хары угда тывыскан. Ол шаңналдар маадырны чээрби чыл эрткенде тыныганы ол-дур.

Дайынның чылдарында гвардияның старшиназы Дубовицкийге шаңнал бүрүзүн тыпсыр дээрге-ле, ол бодунуң кеззиге чок болуп турган,— чүге дээрге разведчиктер ротазының комсоргу болганда, дайынның ханы тыылынга харыысалгалыг даалга күүсеп турган. Дайын доозулганда коммунист Дубовицкий Соңгу чүкче чорупкан.

Совет милицияның хүнү

МОСКВА. (СЭТА). Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга милицияның хүнүнге холбаштырган байырладыг хурал болган.

СЭКП МХК-ның бирги секретары Н. Г. Егорычев хуралды ажыткан.

Олурушканнар хүндүлүг президиумну эш Н. С. Хрущевту баштадыр СЭКП Төп Комитединин Президиумун аажок улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

РСФСР-ниң Хөй-ниити корум-чурум камгалалының министри В. С. Тикунов совет милицияның 46 чыл оюнун дугайында илеткел кылган.

* * *

Совет милицияның хүнүнге тураскаатган байырлыг хуралдар Ленинград, Киев, Фрунзе хоорайларга база болгулаан.

Академик А. И. Бергке Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Радиотехниканы хөгжүдеринге шылгарангай ачы-хавыаалары дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден хар харлааны-биле холбаштыр академик Аксель Иванович Бергке Ленин орденин болгаш «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медальды тывыспышаан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль, 1963 чылдың ноябрь 10.

Тес-Хем колхоз-совхов бүдүрүлге эргелелиниң начальниги эш С. С. СОНАМГА
Тес-Хем көдээ парткомунуң секретары эш М. С. КЫЗЫЛ-ООЛГА
Өөр көдээ парткомунуң секретары эш А. Б. СЕМИС-ООЛГА

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели улуг күш-ажылчы тиилелге-биле Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилерине байыр чедирип тур. Эргелелдиң колхозтары болгаш совхозу октябрь мурнунуң социалистиг чарыжын калбартышаан, күрүнеге эт, сүт болгаш дүк садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен база пландан ажыр күрүнеге 80 тонна сүтү садарын хүлээнгеп.

Тарылгага үрезин белеткээринче, ховуларже чемишчидилгелер сөөртүрүнче, көдээ ажыл-агый техниказын септээринче, механизатор кадрларны белеткээринче, колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыннарының агрозоотехниктиг өөредилгезинче, мал кыштагладыышкынын үлегерлиг эрттиреринче онза кичээнгей салырын, 1964 чылда көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедир дээш социалистиг чарышты улам калбартырын, колхозтарның болгаш совхозтуң экономиказын көдүрериңге база быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң эр, хөрөөжен колхозчуларынга, совхозтуң ажылчыннарынга болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели сүмелеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Эргелелдиң зоназының көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери октябрь мурнунуң социалистиг чарыжын калбарткаш, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планнарын хуусаа бетинде ноябрь 5-ке чедир: эштиин—103,2 хуу, дүктүүн—100 хуу болгаш сүтүүн—104,6 хуу күүсеткенин Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелели. Тес-Хем көдээ партия комитеди болгаш Өөр көдээ партия комитеди илеткеп тур. Пландан ажыр 92 тонна сүт дужааттынган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 80 тонна сүт дужааттынган турар.

Тес-Хем районнуң «Коммунизмче орук» болгаш «Чодураа», Өөр районнуң «Кызыл тук» көдээ ажыл-агый артельдериниң колхозчулары, «Тес-Хем» совхозтуң коллективи социалистиг чарышка шылгараан. Амгы үеде эсонаның малчыннары, тускай эртемниглери болгаш партия-совет активи малдың эки кыштагладыышкынын, көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин болгаш ховуларже органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүрүп хандырар талазы-биле хемчеглерни ап турар. Совхозтуң ажылчыннарының болгаш колхозчуларның ортузунда агрозоотехниктиг өөредилге калбарган, ол өөредилге механизаторжу бүгү-ниити өөредилге-биле дүүштүр чоруттуп турар.

Тес-Хем колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң начальниги С. СОНАМ.
Тес-Хем көдээ парткомунуң секретары М. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Өөр көдээ парткомунуң секретары А. СЕМИС-ООЛ.

„Тере-Хөл" колхозтуң даргазы эш С. СЕВЕНГЕ
Парторганизация секретары эш Ф. БЕГЗИГЕ
Комсомол организациязының секретары эш Ш. СЕДИПНЕ
Көдээ Совет даргазы эш Н. БАЛГАНГА

Күрүнеге сүт, дүк садарының болгаш балык тывыжының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен-биле холбаштыр «Тере-Хөл» колхозтуң эр, хөрөөжен колхозчуларынга СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели байыр чедирип тур.

Колхозтуң ажыл-ишчилери амгы мал кыштагладыышкынын, ан-өлүк тывыжының планын ажыр күүседир дээш аңныыр ажылын эки чорудар, чаа-чаа бүдүрүлгечи көргүзүүлерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбартыр, ниитиниң ажыл-агыйын улам ыцай быжыглаарын болгаш бүгү көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедирин чедип алыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели быжыы-биле бүүрепп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭКП Тыва обкомунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, күрүнеге сүт, дүк садарының болгаш балык тывыжының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Күрүнеге 1610 центнер сүт, 125 центнер дүк, 2100 центнер эзт болгаш 300 центнер балык саттынган.

Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 50 центнер сүтү садарын, мал кыштагладыышкынын, 1963 чылдың дөртү кварталында өлүк тывыжын чедиишкиниг чорударын хүлээндивис.

Колхоз даргазы С. СЕВЕН.
Парторганизация секретары Ф. БЕГЗИ.
Комсомол организациязының секретары Ш. СЕДИП.
Көдээ Совет даргазы Н. БАЛГАН.

Конкурстуң түңнели

Бо чылын Тыва АССР-ге агитмультбригадаларның конкурузун бирле дугаар эртирген. Конкурстуң көрүлдези бо чылдың октябрь айда болуп эткен.

Чоруткан конкурстуң түңнелинде **бирги черни Өөр райкүүскомунуң культура килдизиниң агитмультбригадазы чаалап алган. Ийиги черни Таңды райкүүскомунуң культура килдизиниң агитмультбригадазы, үшкү черни Тожу районунуң «Совет Тыва» колхозунуң клуву болгаш Каа-Хем райкүүскомунуң культура килдизиниң агитмультбригадалары** үлешкеннер.

Барыын-Хемчик, Улуг-Хем райсөнарның болгаш Культура министерствозунуң агитбригадаларын көдээниң ажыл-ишчилеринге эки бараан болганы дээш Культура министерствозунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаан. Жюриниң составы агитбригадаларның ажылынга ең идепкейлиг киришкен болгаш чогаадыкчы ажылының өзүлдези дээш элээн хөй талантылыг кижилерни Культура министерствозунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаан. Оларга Өөрүнүң «Торгалыг» колхозунуң колхозчулары Кара-Кыс Дамдын, Оюнмаа, Долба Кызыл-оол, Тожудан — Мария Кол, Богданов, Чечен, Лямкина, Таңдыдан — Кызыл-оол, Ивлева, Оюн-оол, Гончаренко, Каа-Хемден — Жирнов Г. Хомутов, Улуг-Хемден — Аракчаа Урангай, Байыр-оол, Кызылдан — Мөчек угбашкылар, Сиирин, Кертик-оол, Т. Кара-Тоннуг болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Узун-Көжээ бригадазы

«Тес-Хем» совхозтуң дирекциязы тускай эртемниглериниң болгаш хойжуларның күзелин барымдаалаш, 1960 чылда бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадаларны организастап эгелээн. Ындыг бригадаларның баштайгызы Теректиг-Хем биле Хараалыг-Хем аразында шөлде, Узун-Көжээ деп черге организастаттынган бригада болур. Ол бригада 1200 баш төрүүр хойлуг дөрт малчын өг-бүледен тургустунган.

Бригаданың ажылы баштайгы ийи чылда ындыг-ла эки шулуудавайн келген. Бригаданың хойжулары хойларын эрги кыштагларда бичии кажааларга кыштадып, боттары өглерге чурттап турган. Аразы ырак, чер санай кыштагларже кышкы үеде мал чемнери сөөртүп, чедирип, мал оолдаашкынын эрттирери база берге турган.

Бригадага бактаап кирген бүгү хойжулар бригада системазынга чоорту чаңчыгып, ооң ажыктыг чоруунга бүзүрей бергенде, ажыл дыка шулуудаан, малдың баш санын өстүрериңге, ооң продуктулуун бедидериңге сонуургалы бедип, коллективиг болгаш кызымаккай ажылдаар апарган. Оон түңнелинде Узун-Көжээниң № 1 хойжу бригадазы чыл бүрүде эки көргүзүүлерни чедип ап турар апарган.

1962 чылда бригада ниитизи-биле бир хойга онааштыр 2 кг 100 грамм дүктү кыргып ап, күрүнеге дужаар дүк планын күүседип, төрүүр 100 хойга онааштыр 86 хураганы камгалап алган.

Эрткен кыжын мал кыштагладыышкыны организастыг эрткен. Төрүүр хойларның хөй кезии бригада төвүнге болдаан. Төрүүр 100 хойга онааштыр 75, азы 1600 хураган камгалаттынып алдынган. Бригада бир хойга онааштыр 2 кг 270 грамм дүктү кыргып алган. Күрүнеге 10 тонна дүк дужаар онаалда 11 тонна кылдыр күүсеттинген. Ооң-биле кады бо чылын бригададан 700 баш хой азы 13 тонна эзт күрүнеге дужаттынган. Хураган камгалап алыр, дүк кыргыыр талазы-биле хойжулар Карма, Иван-оол болгаш өскелер-даа эки көргүзүүлерлиг болуп турар. Чижээ, Карма, Иван-оол олар бир хойга онааштыр бо чылын 2,9-2,9 кг дүктү кыргып, төрүттүнгеи хураганнарын колдуунда четче камгалап алган.

Хойжу бригаданың төвүнде хой кажааларындан аңгыла үш аал ишти чурттаар бажың, кызыл буун, чуиар бажың бар. Чурттарга бажыңнары плита печкалар-лыг, олар шупту штукатуралаттынган, шалалары, соңгалары будуттунган.

Бригадага быжыглаан бүгү хойлар тос кезек кодамга кыштаар. Курлавыр дөрт кыштаг база бар. Ынчангаш кыштаглар четчир. Кажаалар септелгезин хойжулар боттарының күжү-биле дооскан. Үзүк-Аксы деп черде 400 хой кирер чаа кажаа немей туттунган. 58 тонна сигении болгаш 25 тонна саваңны кыштагларда баш буруңгаар сөөртүп чедирген. Бригаданың төп коданының чанында 800 тонна кукуруза силозу бар. Мынчангаш Узун-Көжээниң хойжу бригадазының коллективинге кыш көргүүчүг эвес.

ЧУРУКТА: бригадир Александр Карма.

С. ЧАМЗЫРЫН.
Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Хожудаңгай ажыл-агый турбас

Чугула ажыл-херекти эгелээн

Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелинин 13 колхозтарының бежи (СЭКП XXII съездизи аттыг, Жданов аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Х Улуг хурал» болгаш Барыын-Хемчиктиг «Большевик») экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйлар болуп турар.

Бүдүрүлге эргелели болгаш партия комитеттери 1962—63 чылдарда мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар сорулганы барымдаалаш, 81 дээди болгаш ортумак тускай эртемниглерни ажыл-агыйларже чоруткан. Оон иштинде агрономнар 17, зоотехниктер 14, инженер-механиктер 9, зооветеринария ажылдакчылары 17, бухгалтерлер 13. Совхозтарның салбырларының эргелекчилеринче 8 тускай эртемниглерни чоруткан.

Ажыл-агыйларда административ-эргелел аппарадының чарыгдалын эвээжедир сорулга-биле 88 штаттыг кижилерни кызырганындан чылда ажыл төлевириниң фондузундан 85,5 мүң рубль камналга болган.

«Хожудап турар колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын көдүрериниң чамдык айтырыгларының дугайында» СЭКП ТК-ның Президиумунга эш Н. С. Хрущевтуң чагаазының соонда зонаның хожудап турар ажыл-агыйларын көдүрер талазы-биле ажыл улам тодараттынган. Бо чылдың сентябрьда эргелелдиң тускай эртемниглери партия органнары-биле кады СЭКП XXII съездизи аттыг колхозтуң хожудаашкынын узуткаар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Ол хемчеглерни артельдиң кежигүннери хүлээп алган болгаш ам амыдыралга боттандырып турар.

Бүдүрүлге эргелелиниң тускай комиссиязы Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» болгаш Жданов аттыг колхозтарының хожудап турарының чылдаганнарын хынап көрген. Комиссияның түңнелдерин болгаш ол ажыл-агыйларның экономиказын көдүрер талазы-биле ажылдап кылган сүмелерин Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң чоокта чаа болган чөвүлелинге чугаалажып көрген. Аңаа зонаның колхозтарының, совхозтарының удуртукчулары, тускай эртемниглери, партия болгаш совет ажылдакчылар киришкен.

Ол ажыл-агыйларның экономиказының хожудап турарының кол чылдаганнары болза, бүдүрүлгени удуртуп турары кошкак, чер болгаш мал ажылының культураза чавыс, ол ышкаш материалдыг сонуургалдың болгаш артөльдин ажыл-хөрөөн эргелеп баштаарының демократтыг үндезиннериниң принцивин үрөөр чорук бар болуп турганында деп, бүдүрүлге эргелелиниң чөвүлелинге чугаалашкан. Ол ажыл-агыйларның тарылгаларының үштүн ийи кезиинден хейүн чазын удур аңдарып, үрезинни чажарының мурнунда хөрүүнү сайыраттайн турган. Сөөлгү дөрт чылдың дургузунда «Күш-ажылдың хостуу» колхозка чүгле 1220 тонна өдекти болгаш 17,5 тонна минералдыг чемишчидилгени, а Жданов аттыг колхозка оон-даа эвээшти ажыглаан.

Бо колхозта суггаттыг черлер көңгүс ажыглаттынмайн турар, а «Күш-ажылдың хостуу» колхозта 1890 гектар суггаттыг черлериниң чүгле 960 гектары ажыглаттынып турар. Үрезин ажылы мырыңай үттүндүрүгеи. Ам үеде боларның кайызында-даа сорттуг үрезинигер чок.

Ниитиниң мал ажылы мал чемнери-биле хандыртынмаан, Жданов аттыг колхозта бо чылын планга удур бөдүүн чемнер чүгле 26 хуу, шыктыг чемнер 3,8 хуу, а бирээзинде ол-ла ёзугаар 60 болгаш 25-ле хуу белеткеттинген. Фермаларда «ёлочка» системалыг саалда тургузуглары ажылдавайн турар, хаван фермалары механизастаттынмаан.

Колхозчуларның ниити хуралларын чылда чүгле ийи-үш удаа эргтирип турар. Ниитиниң ажылынга колхозчуларның киржилгези кошкак, күш-ажылдың норма-чижээнде болгаш төлевиринде чогуур корум-чурум чок. «Күш-ажылдың хостуу» колхозка «Күш-ажылдың хостуу» колхозка 1961 чыл-биле леннээрге тарааны бүдүрери 32 мүң центнерге, картофель биле ногаалар—4 мүн, сүт—400, дүк—25 центнерге кудулаал. Хойнуң баш саны 3 мүнга кудулаан. Жданов аттыг колхозта байдал база ындыг.

Ол-ла үениң дургузунда «Күш-ажылдың хостуу» колхозка бир центнер тарааның бот-үнези 46 хуу-га, картофельдиң—ийи катап, сүттүүн—1,4, эзттиң—1,5 катап улгаткан. Колхозтуң төлөөр өрези 201,4 мүң рубль, а Жданов аттыг колхозтуң 41,5 мүң рубль четкен.

Эргелелдиң чөвүлели «Күш-ажылдың хостуу» болгаш Жданов аттыг колхозтарның хожудаашкынын 1965 чылга чедир узуткаарының хемчеглерин ажылдап кылган. Көдээ ажыл-агый артельдеринге тарылга шөлдериниң дараазында тургузуун сүмелеп турар: чайын аңдарган чер 23,6 хуу, тараа культуралары 50 хуу (оон иштинде кызыл-тас 33,5 хуу), мал чемни культуралар—27,2 хуу.

Үш суггарылга бугаларын катап ажыглалга киирер болза, 1964 чылда 900 гектар суггаттыг черлерни ажыглап болур. Оларга 610 га кызыл-тас биле чочак-тарааны, 230 га кукурузаны болгаш свёкланы, 60 га картофельди болгаш ногааларны тарып болур. Кызыл-тастың тарылгазынга га бүрүзүнге 0,5 центнер суперфосфатты төп болур.

1,5 мүң гектар тарылга шөлүн суггарып болур Кара-Сугнуң суггарылга бугазын күрүнеиниң дузазы-биле катап тургузуп болур. Кызыл-тастың «скала», «мильтурум-553», арбайның «винер», суланың «орёл», чочак-тарааның «капитал» болгаш «комсомолчу» деп сорттарын ажыглаарын колхозтарга сүмелеп турар.

Торгалыг суурга тараа культураларын өстүрер талазы-биле бот-орулга-чарылгалыг механизастаан звенону тургузар. Шөл бүрүзүнге агропаспортту тургузарынга болгаш шөлдериниң төөгүзүн бижиир дептерни долдурарынга эргелелдиң тускай эртемниглери колхозка дузалаар. Хендергеге 100 гектар тарымал тоорукту тарыыр болгаш аңаа чочак-тарааны тарыырын өөренип көөр.

Бо бүгү хемчеглерни ап чорудар болза, 1964 чылда үнүш ажылының ниити продукциязының үнези 1963 чылда 109,8 мүң рубль турганындан 351,4 мүн рубль, а бараанның продукциязы 20,1 мүндан 116,5 мүн рубль чедир көвүдедип болурун заналгалар көргүзүп турар.

Ажылдан кылган хемчеглер ёзугаар алыр болза, 1965 чылда инек бүрүзүнге онааштыр сүт саалдазы чылда 1660 кг, бир хойдан-на дүк кыргылдазы 2,3 кг чедер, үүс баш төрүүр малга онааштыр 90 бызаны, 95 хураганы ап болур ужурлуг. Мал чемнериниң белеткелин көвүдедир, мал ажылының түдугларын калбартыр талазы-биле өске-даа хемчеглерни ажылдап кылган.

Күш-ажылдың организастаашкынын экижидер, оон төлевирин болгаш черле саң-хөөнүң ажылын чурумчудар талазы-биле хемчеглерни база ажылдап кылган.

Экономика талазы-биле кошкак ажыл-агыйларның хожудаашкынын узуткаар талазы-биле улуг, кызымак ажылды Чөөн-Хемчик бүдүрүлге эргелелиниң чөвүлели эгелей бергени бо-дур. Эргелелдиң тускай эртемниглери, партия комитеттери көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы идепкейинге даянмышаан, бо ажылды бичии-даа хошкаш кылбайн, улуг күженишкин-биле чорудар ужурлуг.

А. ТЕБЕНИХИН.

ХМЕЛЬНИЦКИЖИЛЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫН ДЕТКИИЛИНЕР!

Кышка эки белеткел — чедиишкинни хандырар

Винница областын Хмельницк колхоз-совхоз бүдүрүлге эргелелиниң колхозчулары, совхозтар ажылчыннары болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай артемниглери база бүгү ажылдакчылары болза, «Хөжудап турар колхозтарының болгаш совхозтарының экономиказын көдүрериниң чамдык айтырыгларының дугайында» СЭКП ТК-ның Президиумунга эш Н. С. Хрущевтуң чагаазын чугаалажып көргеш, экономика талазы-биле көшкак ажыл-агыйларының хөжудаашкынын ийи чылдың дургузунда ажыл эртерин хүлээмишаан, бо дугайында чарыштыг калбартырыныг чурттуң кодээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган болгай.

Ол кыйгырыгны бистиң «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери изин-биле деткин, бодунуң ажыл-агыйының хөжудап турарын канчаар ажыл эртерийин арга-хемчегларын чугаалажып турар. Бистин совхозтуң бо чылгы көргүзүүлери эрткен чылдыңдан күдүлай берген. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планнары күүсеттинмээн. Оон иштинде „дүктү күүседириниң аргазы ам бергедээн. Эң күлү дүжүт алганы-биле күрүнеге тараа дужаарының планын чүгле 30 ажыг хүү күүсеткен.

Малдың баш санынга хорамча болгаш оон продуктулуунуң чавызы мал кыштагладыышкының канчаар эртиргениниң дыка хамаржыр деп бистиң малчыннарывыс билип турар. Хөрек кырында мыдыг-ла харын, чүл диле, кыштан хүр ашкан хойларның дүгү, эки ажаан, азыран турган инектериниң сүдү хөй болур. Келир чылын мал ажылындан алыр продукцияны көвүдедир, малдың баш санын өстүрер дээш, ам ужуражып турарывыс мал кыштагладыышкынынга белеткеливисти сөөлгү үеде элээ күштелдирген бис.

Шык-Бажы сүт-бараан фермазынга 300 ажыг саар инектер кыштаар. Мында инектиг ийи, бызаанның ийи кажааларын септеп дооскан болгаш ам «ёлочка» хевирлиг электри саалданың турар черин чылыглан турар. Инектерге саван чымчадыр хайындырып бөөр херекселди база кылып турар.

Бо чылын белеткеттинген мал чемнери өскүш, одарларның өт-сигени мурнуку чылдарга четпезин барымдаалаш, 6 хөжу бригадаларда 500—600 баш чедип турган кодан хойларны 350 баш хире кылдыр үүрмектээш, немелде кыштагларны Улуг-Чыргакының дагларында, Шемиби ол-бо талаларында белеткап турар. Эшпер Дембикей, Седен оларга удуртқан хөжу бригадалар сигеп, саван белеткээр планнарын ажыр күүседип алганнар. Ам ол бригадалар мал чемнерин кыштагларынче сөөртүп, ай-айда чарыгдаарының планын кылып алган болгаш планныг кажаа-ларының тудуун доосканнар.

Бо чылын одарларның чедишпезин барымдаалаш, чылгы малды Көжээже болгаш Адар-Төшче одарладып чөрүткен.

Малчыннарның кышкы үеде чурталга-амыдыралын экижидер сорулга-биле 20 ажыг өглерни немей кылган, фермалар, хөжу бригадалар төптеринге 14 аал ишти чурттаар бажыңнарны туткулаан. Үш сүт-бараан фермаларының, йох хөжу бригадаларның төптеринде кызыл булуңнар, чунар бажыннар ажылдап турар. Шык-Бажы сүт-бараан фермазының уруглар яслизин тургускан. Кышкы үеде малчыннарның хандырылгазын экижидер сорулга-биле сүт-бараан фермаларынга, хөжу бригадаларның төптеринге тускай садыгларны организастап турар.

Кыштаглаашкын шуут эгелээриниң кырында келген. Мындыг турбуже, бистиң белеткеливис бүрүн доозулбаан, ам-даа чедир кылыр ажылдар хөй. Мал чемнерин кыштагларже сөөртүрүн дүргедедири, камгалан кадагалаары чугула. Ам үеде совхозтуң бир болгаш ийи дугаар салбырлары белеткээн сигеннерин эки кадагалавайн, малга чиртип база саван сараттаашкынын четпес организастап турарын демдеглеже чогуур.

Кыштаглаашкынды баштайгы хүннерден эгелээш-ле шыңгыы организастаары чугула. **М. ЛАЙЗАА.**

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң кол зоотехниги,

Барыын-Хемчик районуң «Большевик» кодээ ажыл-агый артелиниң мурнакчы саанчызы Кара-Сал Матпадак Октябрьның байырлалынга ут-куштур саанчыларның социалистиг чарыжынга киришкеш, сүт саалдазын көвүдедириниң хөрээнге бодунуң күш-ажылчы үлүүн киргеп.

Ол саап турар 20 инектериниңчыл эгезинден октябрь 20-ге чедир 22 тонна 628 кг сүттү азы инек бүрүзүнге онааштыр 1131 килограммны саанган. Бо түннел-биле мурнакчы саанчы колхозтуң саанчыларының социалистиг чарыжынга тиилекчи болган.

ЧУРУКТА: саанчы К. Матпадак. Сөзү болгаш фотозу С. КОМБУЙ-ООЛДУУ.

Өөрүнчүг чедиишкин

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоз экономиктиг хөгжүлде талазы-биле республиканың мурнакчы колхозтарындан дыка хожудап турган. Ону өөренип көргеш, партия өбкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң тускай бригадазы ук артельди эң-не чоокку чылдар иштинде мурнакчы ажыл-агыйларның деңнелинге чедир көдүрүп болурунуң хөрек кырында курлавыр аргаларын тып, аңаа практиктиг дузаны көргүзүп, эң кыска хуусаа иштинде боттандырып чорутса чогуур хемчеглерни ажылдап кылган.

Республиканың партия, совет органнарының ол тодаргай сагыш салышкынын болгаш боттуг дузазын эр, хөрээжен колхозчу араттар сагышсеткилиниң ханызындан чүүлдүгзүнүп, улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар. Боттандырза чогуур хемчеглерни ажыл-иштиң көску чедиишкиннери-биле тодарадыр дээш, бүгү колхозчулар колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адырларында кызымаккай ажылдап, чамдык өөрүнчүг чедиишкиннерни чедип ап турар. Оон херечизи болза, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхоз Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюн байырлаарының бүдүүзүнде күрүнеге 185 тонна сүт садар планын 1906 центнер кылдыр ажыр күүседипкени болур.

Бо болза күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле оларның баштайгы чедиишкини болур. Күш-ажыл фронтузунуң бо биче эвес чедиишкини, хамыктың мурнунда, материалдыг үүлдү боттарының хүп бүрүдеги эрес-шудургу күш-ажылы-биле бүдүрүп турар кижилериниң—бөдүүн саанчыларының, инек, бызаа кадарчыларының болгаш оске-даа ажыл-ишчилериниң кызымак күш-ажылының ачызында чедип алдынган.

Бодунуң онаалгыг ажыл-үүлезинге бедик ээ-харыысалгалыг, бөгүн дүүнгүзүнден-даа кызымак ажылдап турар ажыл-ишчи кижилериниң санынга аныяк саанчылар Монгуш Алдын-кысты, Наташа Сатты, Сат Чылбакты сеткилдиң чоргааралы-биле адаксаазы кээр. Чеди чылдың бешки чылында быжыглаттынган инек бүрүзүнден 1400 литр сүт саар хүлээлгезин Монгуш Алдын-кыс он айларның дургузунда 1300, Наташа Сат 1020 литр, Сат Чылбак 1040 литр кылдыр күүсеткеннер. Колхоз баштаар чериниң кежигүнү, хоочун колхозчу Ай-Хөө Сундуевич Саттың баштааны № 1 сүт-бараан фермазының хөй-хөй шолбаннарын база адап болур.

Б. АДЫГ-ТҮЛҮШ.

ПАРТИЯ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

Коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестерниң марксисчи-ленинчи теориязы хаңызы-биле өөренирин СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпиринде онаалап айыткан. Моңу барымдаалаш, Пленумнуң шиитпирин күүседир талазы-биле Ак-Довуракта партия организациялары чамдык эки талалыг ажылдарны кылып эгелээн.

Партком болгаш партия эге организациялары партия өөредилгезиниң болгумнерин четчелеп тургузарда, коммунистериң болгаш партия кежигүнү эвестериң эртем-билиин, назы-харын болгаш күзелин кичээнгейге ап, политиктиг билиглериң болгуңнери-биле чергелештир инженер-техниктиг ажылдакчыларның өөредилгезин бүдүрүлгениң экономиказын өөренириңче углай тургускан.

Өөредилге чылының эгезинде партком партия организацияларының ниити хуралдарын эрттирип, бүдүрүлге, албан чергелериңе партия өөредилгезин четчелеп тургузарынга практиктиг дуза көргүзери-биле бодунуң төлөлери — партком кежигүннерин чоруткан. Партия өөредилгези чогуур үезинде четчелеттинип тургустунган.

Амгы үеде Ак-Довуракта 16 янзы-бүрү болгумнер, удуртур ажылдакчыларның 3 школазы база комсомол активиниң бир школазы ажылдап турар. Оларда ниитизи-биле 590 коммунистер, комсомолчулар болгаш партия кежигүнү эвестер боттарының политиктиг, экономиктиг билиглерин бедидип эгелээннер. Оон аңгыда аныяктарның кежээки школазында 310 аныяктар, кежээки техникумда 120 кижи база янзы-бүрү курстарда 300 ажыг кижи боттарының бүдүрүлге мергежилин болгаш тускай мергежилди чедип алыр дээш өөренип турарлар. Чурттуң дээди өөредилге черлеринде 60 кижи бот-өөредилгебиле өөренип турарлар. Ынчангаш ак-довуракчыларның иштинден 1400 ажыг кижилер бо чылын боттарының билинн бедидериңче кирипкен, ол дээрге бүгү ажылдап турарларның 40 хүүзү болур.

Маңаа удуртур кадрларның школаларының дугайында онзалап чугаалаза чогуур. Мындыг школаларны партия комитеди «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде (удуртукчузу тудугнуң кол инженери, коммунист эш Б. Д. Якушев), дузалаар бүдүрүлгелер комбинадында (удуртукчузу комбинаттың кол инженери эш В. Д. Хорин). «Тыва даг-дүгү» комбинадында (удуртукчузу комбинаттың кол инженери эш А. И. Ерофеев) тургускан. Ол школалар тускай программа-биле бүдүрүлгениң онзагай айтырыгларыбиле чергелештир политиктиг темаларны өөренип турарлар. Кайы-даа школа өөредилгени организастыг эгелээннер, чүге дээрге, ында өөренип турар инженер-техниктер улуг сонуургалдыг болганнар. Чижээлээрге, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың шак ындыг школазында 78 инженерлер, техниктер өөренип, бүдүрүлгениң экономиказын хүнүң амыдыралчы айтырыгларыбиле холбаштырып турарлар. Ол школаның ажылынче ында партбюро (секретары эш Г. Жуковская) эки сагыш салып турар. Кичээлдериң баштайгы хүннеринде эштер Хорошевский, Седаков, Пастухов болгаш өскелер-даа өөредилге дээш идепкейлиг чоруун көргүскеннер.

Партия өөредилгези Ак-Довуракты 11 чыл школазында база-ла организастыг эгелээн. Башкылар СЭКП төөгүзүн өөренири-биле чергелештир совет эстетиканы база өөренип турарлар. Болгумнуң кичээлдерин хоочун пропагандист, партия кежигүнүнге кандидат Р. И. Шнырова бедик деңнелге эрттирип, кол кичээнгейни башкыдарның талазындан материалдарны бот кичээл-биле шингээдип алырынче угландырган. Школада партбюро (секретары эш Р. П. Домрачева) партия өөредилгезин бодунуң кичээнгейиниң төвүнде тургускан.

Партия өөредилгези орук тудуунуң эргелелинде (секретары эш В. М. Поитев), Кызыл-Мажалык АТК-зында (партбюро секретары эш А. М. Петрашина), 89 мехколоннада (секретары эш М. А. Маховка), дузалаар бүдүрүлгелер комбинадында (партбюро секретары эш В. Ш. Калзан) амгы үеде организастыг эртип турар.

Пропагандист кадрларны шилип тургузар талазы-биле бо чылын партком кичээнгейлиг болган. Шуптуг пропагандистер парткомга бадылаттынган, оларның кол нуруузу дээди болгаш ортумак эртемниг, албан бүдүрүлге черлеринин удуртукчулары, инженерлер болгаш техниктер болуп турар. Оларның хөй кезии кичээлдерге хынамчалыг белеткенип, оларны бедик деңнелге эрттирип турарлар. Маңаа хамаарыштыр, ылангыя эштер Г. В. Шатунов, Г. М. Гладков, А. А. Гордеев, А. И. Ерофеев, Р. И. Шнырова, В. П. Бачин болгаш өскелерни-даа адап болур.

Аныяктарның кежээки школазында коммунист эш Кудрашев, комсомолчулар эштер Сергеев, Монохова, Ооржак, кежээки техникумда комсомолчулар Владимир болгаш Нэлли Коноваловтар, Галина Муратова, партком кежигүнү М. И. Гореев болгаш өскелер-даа бүдүрүлгеге кызымак ажылдавышаан, онза күженнишкинниг өөренип турарлар.

Партия өөредилгези эгелээни-биле чергелештир, партком хөй-ниити чуруму-биле ажылдаар партияның политчырыдыышкынының кабинедин суур библиотеказында тургускан. Оон эргелекчизинге дээди эртемниг, кежээки ортумак школаның директору, партия кежигүнүнге кандидат эш М. П. Котельниковаңы бадылаан. Ол кабинеттиң чанында методиктиг чөвүлелди тургускан, оон составында ортумак болгаш дээди эртемниг 12 кижи консультантылаан турар. Партия өөредилгезинге практиктиг дуза чедирер болгаш контрольду күштелдирер талазы-биле парткомнуң штаттан дашкаар 7 инструкторлары идепкейлиг ажылдап турар. Оларның иштиндеи, ылангыя А. Чыгаан-оол, Х. Кестикей олар парткомга улуг деткимчени көргүзүп турарлар.

Өөредилге чылы эгелээнден бөөр партком бодунуң хуралынга өөредилгениң чоруун турарын 2 удаа чугаалашкаш, улуг четпестерни илереткен. Өөредилгени ОРС-та, чуртталга тудуг участогунда база фабрика тудуунда партия эге организациялары организастыг эвес эгелеп, ам-даа үзүктелишкинниг чорудун турарлар. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде, № 2 автоколоннада бөлүмнериниң ажылы база оон дээре эвес деп өөрлеп болур.

Садыг организацияларында партия өөредилгези чөгенчиг байдалда тургустунган. Агар политика өөренир бөлүмде столоваяларның 36 ажылдакчылары кирген, пропагандизи партия эге организация секретары эш Иконников кичээлди хамыктың сөөлүнде эгелээн хирезинде 2-ги кичээлге ол кандыг-даа белеткел чок келгеш, июнь Пленумунга Л. Ф. Ильичевтуң илеткелин номчуп эгелеп чоруй «бодунар номчунар» дээш, Осипова дээрзинге солунун тутсупкаш, бодуарлы берген. Ол партия организациязында совет садыгның тодаргай экономиказын өөренир бөлүм (пропагандизи ОРС начальниги эш П. П. Любчук) онза багай ажылдап турар. Партия өөредилгезин чедир үнелеп көрбөөн, кичээлдерни белеткел чокка, куду деңнелге эрттирип турганы дээш партком эш Иконниковка хемчег хүлээткен.

Чуртталга тудуг участогунда партия организациязы (секретары эш Бачурин) амдыгаа чедир кым, кала өөренирин четче тодаргайлаваан.

А. ТАМДЫН-ООЛ.

Чыл планын күүседипкен

Барыын-Хемчик районниң кипомеханиктериниң аразында Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 46 чыл оюнга уткуштур чарыш калбарган турган.

Чоокта чаа социалистиг чарыштың түннелин үндүрген. Районнуң бирги черн дээш чарышка Аянгатыда кинномеханик Монгуш Таш-оол бирги черни ээлээн. Ол чыл планын 9 айларның дургузунда сеансы талазыбиле 117 хүү, көрүкчүлер талазы-биле 108 хүү, акша чыылдазының талазы-биле 107 хүү күүсеткен.

К. СЕРГЕЕВ.

Мал чеминге

Бо чылын сигеннин үнүжү хирелиг болган ужурунда, мал чеминге херектиг бүгү-ле чүүлдерни болдунар-ла арга-биле хынамчалыг белеткээри чугула. «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбыры (эргелекчизи эш Н. Кылын-оол) саван, мякина бөлүп ажаарынче улуг кичээнгейни углабдырган.

Шанчының дужүдүн ажааган шөлдеринде саванны бөлүп сараттаарынга тускай звенону баш бурунгаар бызыглаан. Бо хүннерде 500 тонна ажыг саванны бөлүп сараттаан.

Саванны болгаш өске-даа мал чемин фермаларже, кыштагларже сөөртүү организастыг чоруп турар. Саван сөөртүлгезинде 2 автомашиналыг 7 кижи бызыглаттынган. Кыштагларже сиген база өске-даа чемнер сөөртүү бо хүннерде түлүктээн.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

Школага оттулар ыяш

Ак-Туруг сес чыл школазының өөреникчилери, башкылары болгаш ада-иелер школага оттулар ыяшты дыштаныр хүнде шеф-биле белеткээн.

Олар суурдан 15 километр ырак Хадың-Бажы деп черге чеде бергеш, бир демниг, организастыг ажылдаан түннелинде 141 кубометр оттулар ыяшты хап тургускан. Школа директору эш Ондар школаның оттулар ыяжын белеткээринге идепкейлиг киришкени дээш ада-иелерге, школа коллективинге өөрүп зеттиргенин илереткен.

М. ДАНЗЫН.

Мурнунда— Н. Карповтуң бригадазы

Хову-Аксында «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң № 1 тудуг участогунда бригадаларның аразында социалистиг чарыш улам-на калбарып турар. Чарыштың мурнуку одуруунда эш Н. Карповтуң удуртқан бригадазы чоруп турар.

Ол бригаданың кежигүннери сентябрь айда бүдүрүлге планын 149 хүү күүсеткен.

СЭКП ТК-ның Октябрьның 46 чыл оюнга үндүрген Кыйгырыглары ол мурнакчы бригаданың кежигүннериниң улам сорук киирген. Ай төнчүзүнге чедир пландан дашкаар 3 муң рубльдин тудуг ажылдарын кылыр деп хүлээлге алганнар. Ол хүлээлгезин бригада ажыл нормазын хүн бүрүде 150 хүү үжүдүп, эки боттандырып турар. Бо бригаданың кежигүннериниң аразында Натпит-оол Хүрен-оол, В. Сенюшкин, В. Непомнящий, Ховалыг Санчай-оол олар тергиннер болуп турарлар.

Бригаданың эки ажылдап турарынга чүү кол идиглиг болуп турарыл? деп бригадир Н. Карповтан айтыраргa, ол мынчаар чугаалап турар:

— Бир үүлүнде кижи бүрүзү бот-боттарынга дузалажып турар, ажыл шагы үзер, норма күүсетпес кижи чок. Бригаданың кежигүннериниң мергежили бедик. Оон ынай бистиң бригадавыс бот-орулга-чарылгалыг кылдыр тургустунган ажылдап турары—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен.

Оон ынай бистиң бригадавыс кожавыста ажылдап турар эш Шаталовтуң бригадазы-биле чарыштыг ажылдап, ай санында оларга аштырбас дээш кижи бүрүзү шудургу ажылдап турарында.

Тудугжуларның бо дуржулгалыг бригадири тудугнуң кандыг-даа участогунга ажылдап киргенде кижилерни чаңгыс черге мөөнөөн турбас, харын ажыл бүдүүгүр болзун дээш оларны 4—4 кылдыр звеноларга үскеш, кылыр ажылды оларга хуваап бергеш, доозар хуусаазын айтып берип турар. Ажыл шагы төнерге звеноларның ажылын түннеп, кымнар эки, багай ажылдаанын оларга дыннатқаш, даарта кылыр ажылын айтып бээри база чанчыл болган.

Звенолар аразында калбарган чарыштың мурнуку одуруунда эзлчег нормазын 160—180 хүү күүседип турар М. Килин биле Х. Санчай-ооддун звенолары туруп турар.

— Биске тудуг материалдарын саадатпайн берип турган болза бистин көргүзүүлеривис оон-даа бедик турар ийик—деп, эш Килин хомудап турар.

К. ХЕРТЕК.

Амыдырал-биле холбаштырып тургаш...

Өөреникчилериниң быжыг билиин чедип алырда кандыг аргаларны хереглезе эвил деп айтырыг башкы бүрүзүн бодандырып турар. Уроктарны бот-бодунга дөмей эвес кылыр төлээде, ону чедиишкинниг эрттирери-биле башкы бүрүзү янзы-янзы аргаларны ажыглап турар.

Өөреникчилерге эки билдингир, дээштиг кылдыр тайылбырлаары-биле амыдыралдан чижектерни ап, ол үүлүү өске эртемнерниң утказынга тааржыр темалар-биле холбап, оон эрттирер хуусаазын таарыштыр тургузуп алгаш, эки түннелди бодумнуң арга-дуржулгамдан көрдүм.

Маңаа дөртү класска чамдык темаларны канчаар эрттиргенимни чугаалап көрейн. Чижээ, төөгү урогукга «Тараачыннарны черге быжыглааны» деп теманы өөренип тургаш, тыва дыл урогунда «Ак-кек хевис» деп таджик легенданы номчааш, оон маадыры тараачын Рахиминиң түренги, ядыы амыдыралын Россияның тараачыннарының амыдыралы-биле деңнеп тургаш, эрттиреримге өөреникчилер эки билип алган.

А. С. Пушкинниң «Күс» деп шүлүүн өөренир бетинде бойдусче экскурсия кылгаш, өөреникчилернич көргеп, билген чүүлдерин автор канчаар бижип көргүскенин деңнеп тургаш, өөренирге билдингир болгаш солун. С. А. Сарыг-оолдун «Совет Эвилелинин хамаатызы мен» деп чогаалын өөренирде, ол темага хамаарыштыр «Совет Тыванын 19 чыл ою» деп беседаны эрттиреримге дыка таарымчалыг болган.

Бойдус урогунга «Ажыктыг казымалдар» деп теманы өөренип тургаш, Хову-Аксында, Ак-Довуракта кандыг байлак барыл, оон ажык-дуазының дугайында чижек кылдыр чугаалаланым ол теманы билип алырынга улуг дузалаан. Өөреникчилериниң сонуургалын шак ындыг көскү чижектер-биле хайныктырар чорук, өөреткен теманы эки билип алырынга улуг рольдуг. Ынчангаш түс-түс темаларның өөренир хуусааларын дүүштүрүп, амыдыралдан чижектерни ап тургаш, өөредирге билдингир болгаш солун болуру албан.

М. САЛЧАК.
Барыын-Хемчик, Шуй школазының башкызы.

Кочетовка школазында

Таңды районнуң Кочетовка сес-чыл школазының өөреникчилери боттарының төрээн колхозунга ажыктыг улуг ажылдарны кылып турарлар. Ылангыя школачылар бо чайын мал чеминиң белеткелинге болгаш хой кыргылдазынга идепкейлиг дузалашканнар. Ылангыя Сергей Ойдупааның бригадирлээни № 2 бригада колдуунда-ла школачылардан тургустунган. Олар ыяш аразы болгаш тулаа-малгаш кыдыында сигеннинг черлерниң сигенин аът машиналары-биле кестиргеш, элээн каш улут сараттарны тургусканнар.

Хой малдың янзы-бүрү халдавырлыг аарыгларынга удур баш бурулгаар камгалал тарылга чоруларынга колхозтуң мал эмчизи Игорь Делякинге школачылар база-ла улуг дузаны чедиргеннер. Олар 9600 баш ажыг хойларны янзы-бүрү аарыгларга удур тарыырынга киришкеннер.

ШКОЛА ЧАНЫНДА УЧАСТОКТАН

Школачылар бо чазын школа чанының өөредилге-дуржулга участогунга үүл-бүрү ногаа культураларын олурткаш, оон чайгы ажаалдазын класс аайы-биле түс-түс болуп алгаш суттарын, бок үнүштерни аштап турганнар. Олар күзүн оон багай эвес дүжүтү ажаап алганнар. Ол участоктан 1 тонна ажыг картофельди 15 демир хүүн ишти огурецти болгаш капустаның база согунаның эки дүжүдүн ажаан алган. Аңаа чедиги классчы Надя Брагина, бешки классчы Надя Рудина, сески классчы Зоя Ваншикова олар өскелерден шылгарап ажылдаваннар. Ол ышкаш школачылар төрээн колхозунга 8 гектар картофельди каскаш, сорттап аңгылап бергеннер.

МЕТАЛЛ ЧЫЫЛДАЗЫ

Школада пионер болгаш комсомол организациялары эң хөй металл чыыры дээш чарышче кирген турганнар. Чарышка пионер отрядтары шудургула ажылдаваннар. Оон түннелинде бүгү школа 12 тонна демир-дес аймаан чыгаан дужааган. Демир чыылдазынга 7-ги класста 22 пионерлерлиг Надя Брагинаның отряды эң хөйү чыып, тиилекчи болган.

Ол ышкаш школачылар бо чылып тараанның хоралыг дайзыннары — 12600 өргени өлүрүп узуткаш, кежин белеткел черинге дужааганнар. Өөреникчилер 18 килограмм тогланчы дүктү чыып дужаагаш, колхозтун дүк планынга кириштирген.

Школаның башкылар чөвүлелиниң шиитпири-биле бо өөредилге чылының дургузунда 11 кол үүлдү кылырын планнаан. Ол салдынган сорулгаларны шуптуун күүсеткеш, келир чайын Ак-Довуракта даг-дүгү болбаазырадыр фабриканы экскурсиялап көөрлер.

ЫЯШ ОЛУРТУЛГАЗЫ

Школа чанын чаагайжыдып ногаанчыдарының күскү ыяш олуртулгазын школачылар класс аайы-биле организастап чоруткан. Школаның хериминиң иштинде болгаш кудумчуже талазында база интернат, столовая чанында шуптуг 280 дөс янзы-бүрү ыяштарны бо чылдың октябрь айда тарып олуртқан. Оон иштинде 60 дөс чыжыргана база бар. Ол ышкаш Бай-Хаакта ыяш ажылагый чериндеи яблоко болгаш ранетканы 28 дөстү эккелгеш, школа чанының участогунда олуртқан.

С. ОЮН.

Үлегерлиг почтачы

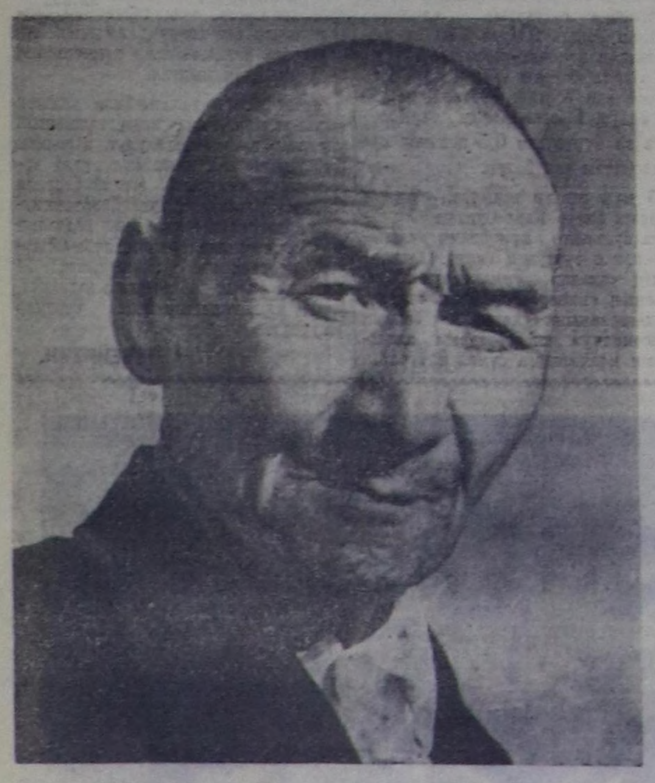

Ооржак Дарымаевич Тамчай ам тос чыл дургузунда почтачылап ажылдап турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери журналдар, солунмар болгаш чагаалар чедирип кээр почтачызын улуг өөрүшкү-биле уткуп ап турарлар. Тамчай Дарымаевич бодунуң хүлээлгелиг ажылынга ак-сеткилдиин көргүзүп келген. Оон ажылдап турган үезинде почта озалдавайн кээп турар.

ЧУРУКТА: Почтачы О. Д. Тамчай. Фото С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

Көдээ клубка кежээ

НОМ БОЛГАШ НОМЧУКЧУ

Ол кежээ көдээ клубтуң көрүкчүлер залынга чудурук-даа сыңмас турган деп чугаалап болур. Ынчан клубка А. Каххарның «Эрес кыс Саида» деп тоожузунга номчулга конференциязы боот эрткен. Талантылыг үзбек чогаалчының тоожузунга конференцияны көдээ библиотеканың эргелекчизи Александра Түлүш баштады Хайыраккан сес чыл школазының бөлүк башкылары организастап эрттирген.

Конференция эгелээриниң мурнунда, бүгү чыылганнар «Хөзиг Кушкашчыгаш» деп уран-чечен кинофильмни база көргеннер.

Сураглыг номнуң кол маадырларының аажы-чаңының, овур-хевирлериниң дугайында тус-тус номчукчулар чүве чугаалап, бөгүнгү колхозчу амыдыралдың ук чогаалда шын илереттингенин, сураглыг үзбек чогаалчының чечен-мергенин, оон тоожузунуң амыдыралдың шынын тоожуп турары-биле номчукчуларның сеткил-сагыжын доюлдуруп турарын тодаргай чугаалааннар.

Чүгле бодун кончуг кижи кылдыр көрдүнер, даңгаар-ла мактанып, бодунуң колхозунгаа, районнуң, оон-даа үстүккү удуртур органнарның мурнунга чүгле мактанырын, эргидеги ачы-хавыяазын бөгүнгү негелдерден артыкка көөрүнге чаңчыгып калган, чедиишкинге шуут-ла мөзээргенин, чаа мурнакчы чүүлдерге тура-хөңнү чок кылдыр дөжуленип калган «Бустон» колхозтуң даргазы Каландаровтуң овур-хевирин чогаалчының кайгамчык тывынгыр бижээнин, шынын чугаалаарга, каландаровзуг колхоз даргаларының, албан, бүдүрүлге черлериниң ийи-чаңгыс удуртукчулары болган чок-ла тургулаарын башкылар С. Куулар, С. Доржу олар делгерангей чугаалап, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозтуң амыдыралындан бүзүренчиг чижектерни база киирип тайылбырлаанынга олурушканнар дыка чүүлдүгзүнгеннер.

Тоожунуң амыдырал-биле тудуш харылзаалының, амыдыралга, ажыл-үүлеге чаа, мурнакчы чүүлдериниң тиилеп, бодаран турарын, колхозту мурнакчыларның деңнелинче өөрү көдүрер дээш партия райкомунуң секретарының, чаа колхоз даргазы, шынап-ла далыгырда чүвени өттүр билиптер угаанныг, өрес кыс Саиданың чүну кылып турарын, эрги, феодалдыг аажы-чаңнарның, корум-сегээниң чүдек-бүжар аспаандан чамдык кижилериниң, ылангыя Советтиг Чөөн чүктүң хөрээжен чонунуң СЭКП-ниң мерген угаанының ачы-хавыяазында канчаар адырлың, партияның, күрүнениң улуг ажылдакчылары кылдыр өндүр чаагай өзүп турарын конференцияга санал бергеннер, ылангыя башкы Б. Адыг-Түлүш, колхозта комсомол эге организациязының секретары, кинномеханик Шыдыраа олар эки, тода чугаалааннар.

Ол ышкаш улуг, биче даргаларга чыпшылаңнааш, бодунуң кижизиг овур-хевирин оскунупкан Ишанның болгаш номда кирген өске-даа овур-хевирлериниң дугайын сески класстың өөреникчилери Надя Монгуш, Ооржак Хамааты, Володя Монгуш, Галя Куулар чүве чугаалап, тоожуну катап-катап номчуп, оон алыс утказын ханы билип алырының ажык-дузазынга доктааганнар.

Номчулга конференциязынга чамдык колхозчулар «Эрес кыс Саида» деп тоожуну киножуткан-ының дугайын чугаалап, кинога мактанныкчы Каландаровтуң овур-хевирин хөлүн эрттир хөөреди салыпкан хевирлиг деп шүгүмчүлээннер. Кинода байдалды өзугаар алырга, колхозтуң ажыл-хөрээ шынап-ла кончуг чедимчелиг чоруп турар, а ол чедиишкинге Каландаров чүгле мактанып чоруп турар. Шынында байдал болза, дарга мактангаш, колхозтуң экономиказының кудулап, сандарап орарын эскербейн турар ийик чоп. Ол ышкаш өрес кыс Саиданың овур-хевирин кинога оон-даа өске чүүлдер-биле тиилелгелиг, тывынгыр кылдыр көргүзүп болгу дег деп бадыткаанныр.

Номчулга конференциязының киржикчилери «Эрес кыс Саида» деп тоожунун очулгазын чогаалчы С. Тамбаның мергежилдиг күүсеткенин база демдеглеп, очулгада чамдык четпестерни, ылангыя чамдык домактарның тургузуунуң шын эвес тургустунганындаа оларның утказын билип алыры бедүүн номчукчуларга бергедээннинни таварыштырып турарын база демдеглээннер. Ынчаарга номнуң адын тыва дылга «Эрес кыс Саида» деп тып очулдурганынга номчукчулар аажок өөрээннер.

Колхозка организастаан номчулга конференциязының организастыг, бедик деңнелге эрткенибиле кады, оон чорудулгазында бир кол четпес чүүлдү маңаа оюп эртип болбас. Конференцияга чугаалашкан тоожуга холбаштыр колхозчу механизаторлар, саанчылар, малчыннар, бажың эелери дидими-биле сөс ап, конференцияга чүве чугаалаваннар. Шак мындыг байдалды эскерип көргеш, бо номчулга конференциязының эрткенинин практиказындан чогуур түннелди үндүрүп, ам удавас организастап эрттирерин планнаан «Араттың сөзү» тоожуга колхозчу массаларның телээлекчилерин хаара тударын библиотекарь А. Түлүшке болгаш комсорг Шыдыраа оларга номчулга конференциязының киржикчилери, колхозта партия организациязынга (секретары эш Куулар) сүмелээннер.

А. БЕГЗИ.

Милициянын капитаны

Ада-чурттун Улуг дайынынын чылдары. Гитлерниң аг-шериин совет күрүнениң девискээриндеи үндүр сывыржыры-биле Тыванын ажылчы чоннарының мурнундан аттанган эки-турачылар Совет Армияның эске кезектери-биле кады күчүлүг шавар халдаашкынны эгелей берген.

Ровно хоорай дээш чидиг тулчуушкуннуң үезинде эки-турачыларның пулемёт взводунуң командириниң дузалакчызы Оржак Комбуй бодунуң пулемёду-биле фашистерни кыргый тутсуп-па чыткан. Ынчалза-даа күш деңзвес болган. Немец шеригниң кезектери пулемётчиктерни бүзээлепкен. Взвод командиои Сат Бүрзекей аңаа маадырлыы-биле елген. Комбуй командылал черинин айтыышкынын ёзугаар бодунуң эштери-биле түр аткаарлаза-даа, оон дараазында хүн Ровно хоорайны хостаарынга маадырлыы-биле тулушкан.

Ак-сеткилдиг, бедүүн оол — Оржак Ченекеевич Комбуйнуң улуг амыдыралче оруу — шиитпирлиг, бүгү-ле чүвеге чептүг болурунуң оруу ынчаар эгелээн.

Төрээн Тываызынга чанып келгеш, Оржак Комбуй милиция органнарынга ажылдап кирген. Бо үениң дургузунда Оржак Ченекеевич хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлер-биле шыңгыы демисежип келген, чүректиң ханызындан арыг сеткил-биле чорудуп келген оон ажылы дыка хөй кижилерни амыдыралдың шын оруунче киирген.

Милициянын капитаны Оржак Комбуйну Тес-Хемниң ажылчы чоннары эки билирлер: кылыпкан херээниң дугайын тоомчага албас, кажарлаар кижилерге оон негелдези шыңгыы, частырыгны кылзаа-даа чаагай амыдыралды тургусчурунга үлүүн киирери-биле эттинип чазалырын миннип турар кижилерге байлак дуржулгазын ажыглап, сургаалды ол бере бээр.

Капитан Комбуй херек истелгези кылып чорааш, командировкадан ээп келгенде, милиция салбырында комсомол эге организациязының секретары Д. Лойгу өөрүшкү-биле чугаалады:

— Силерге чагаа келди, адрезин көөрүмге «№ 1 өңнүүнсерден» ышкаш болду.

— Ам чүну үүлгедипкен ирги, каям, таныжаалы — дээш, Оржак Ченекеевич номчуй берген:

«Эргим начальник! Мени авамдан-даа, ачамдан-даа артык билир болгай силер. Аңаа турар үемде шынап-ла ойлук чок турган-дыр мен. Ам мээң шаандагы дег дуржоктаны бээр чоруум читкен. Даайлар-биле харылзаамны-даа кагдым. Эрги профессиям-биле ак-сеткилдиг ажылдап тур мен. Эки кижи болурунче сагыш салганыңар, арга-сүме катнаныңар дээш өөрүшкүм илередирин шиитпирлээш, бижип ор мен... Байыр-биле Л. К.».

Чагааның авторунуң дугайын чугаалажыр чай болбайн чорувуста, телефон долган келген:

— Дежурный дыңнап тур. Кайызы херек ирги? Бар, бар. Силерни-дир, ээш капитан — дээш, Лойгу телефон трубказын тутсупту.

— Ийе, ындыг-дыр. ыяавыла баар мен.

Сес ургларның адазы Оржак Ченекеевич школага болур дээн төрелдер хуралынче саадавайн-даа чорупту. Оон беш урглары школада өөренип турар, оларның шуптузунуң өөредилгези, чурумсагылгазы эки.

Эргим номчукчу! Ноябрь 10-да совет милицияның хүнүнде капитан Комбуйнуң бажыңынга барган мен. Бажыңның херээжен ээзи Клавдия Таңгытовна Комбуйдүштеки чемин белетизээн тур. Оржак Ченекеевичиниң делгем херээнде 2 орден, 4 медаль чайыннап тур. 6 харлыг Дууча Комбуй ачазының шаңналдарынча айыткаш, айтырды:

— Ачай, сээң орденнериң хөйдүр, мен каш чыл болзумза ол хире шаңналды алыр мен?

— Э-ээ, өңнүк, эки өөренир, ажылдаар болзуңза мээңиинден ийи катап хөйнү чедип ап болур сен, багай ажылдаэыңза — билдингир эвеспе моң — дээш, ачазы каттырды.

Найыралдыг өг-бүленің ишти улуг столга олурупкаш, чемненген соонда ажыл-агыйжы чугаа эгелээн. Урглары-даа, оолдары-даа адазының амыдыралындан хөй үүлдерни сонуургап айтыргалнар. Оларның хөй кезии Совет милицияның нарын, алдарлыг ажыл-херектеринге хамаарышкан.

Тес-Хем райкүүскомнуң милиция салбырының оперативтиг тәлээзи капитан Комбуйнуң адын республиканың Хүндүлел самбыразында киирген.

А. АИР.

★★★

Кызылдың школа-интернадында республиканың янзы-бүрү булуңнарындан ургулар өөренип турар. Үш каът улуг корпуста делгем класстар, белгүмнер ажылдаар өрээлдер, улуг физкультура залы дээш оон-даа өске өөренирингe таарымчалыг бүгү байдалды мында тургускан. Тускай өрээлдерге ургулар бажыңга берген онаалгаларын кылып, бот-боттарынга дузалажып турарлар.

ЧУРУКТА: онгу класстың өөренирчилери — «Элегес» совхозтан келген Л. КАҢ-ООЛ болгаш Черби суурдан келген К. МАРТСАЙ онаалга кылып олурлар.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

★★★

Практиктиг сорулгаларга дүүштүрер

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бүгү агитас-массалыг болгаш культура-чырыдыышкын ажылын көдээниң ажыл-ишчилеринче чоокшуладып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуң практиктиг сорулгаларынга холбаштырары, бо ажылга хөй-ниитиниң калбак киржилгезин хандырары — чер-чер Советтериниң чугула кичээнгей салыр үүлү болур.

Ажылчы чоннарың ортузунга культура-массалыг ажылды калбартырының материалдыг баазазы болгаш болдунар аргалары Тожу районда бар. Ниитизи-биле 6 көдээ клубтар, 8 кызыл булуннар, 2 кызыл өглер, 8 библиотекалар районда ажылдап турар. Культура-чырыдыышкынның бо албан черлериниң ажылының дугайында айтырыгларны райкүүскомнуң хуралдарынга чугаалажып, ажылдап кылдынган хемчеглериң, хүлээп алган шиитпирлериң күүселдезин организастаар талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунуп турар.

Районда бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмнеринде 185 кижи киржип турар болгаш клубтар, библиотекалар, кызыл өглер чөвүлелдериниң кежигүннеринде 82 кижи ажылдап турар. Уран үүл бөлгүмнери колхозтарның иви, инек фермаларынга болгаш бригадаларга чыл эгезинден бээр 51 концерттерни бараалгаткан. Оон ынай янзы-бүрү темаларлыг кежээлерни организастап турар. Бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмнери үүгле концерттер программазы-биле кызыгаарлаттынмайн, а барган черлеринге беседалар кылыр, солуннарны ыыткыр номчуур болгаш өскеда чугула үүлдерни организастаар тускай кижилер ол бөлгүмнерде томуйлаттынган. Концерттер программазында кирген үүлдериниң идейлиг утка-шынары экижээн болгаш түс черниң мурначчы кижилериниң күш-ажылын алдаржыдып турар.

Көдээ Совет депутады Х. Долгар-оол эргелекчилээн «Совет Тыва» колхозта көдээ клуб районда дээре ажылдыг клубтарның бирээзинге кирип турар. Мында бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмү чайыы болуп эрткен профэвилелдиң район фестивалынга бирги черни ээлээн. Оон концерт программазы: танцылар, ниити болгаш ийи-чаңгыс кижилерниң күүседир ырлары көрүкчүлерниң үнелелин чедип алган чорук көдээ клуб чөвүлелиниң чоруткан ажылының үре-түннели болур. Оон ынай бо клубка: «Аныяк өг-бүле», «Хепти канчаар кедерил?», «Амданныг чемни белеткээри», «Кым эки даараанныл?» дээн ышкаш оон-даа өске темаларга солун утка-шынарлыг кежээлерни организастаан. Колхоз бүдүрүлгезинин мурнакчылары-биле аныяктарның ужуражышкыннарын организастап турар. Чижээ, артельдиң хоочун ачызы, 82 харлыг Бараан Далдай ирей аныяк ачылар-биле ужуражып, байлак дуржулгазын оларга солун чижектерге сонуургалын дамчыткан.

Чогаалчы Степан Сарыг-оолдуң «Ацгыр-оолдуң тоожузу» деп чогаалының талазы-биле номчулга конференциязын эрттиргени солун болган. Чогаалдың маадырлары-биле оларның овур-хевирлери-биле, эрги Тываның амыдыралы-биле таныжып, амыдыралдың херек кырында болуушкуну-биле дүгжүп турарын сайгарып чугаалашканнар. Көдээ клуб чөвүлелинің кежигүннеринге идепкейлиг, хөй-ниитичи кижилерни киирген. Клубтун чөвүлелинде ССРЭ-ниң Дээди Совединин депутады В. Тамдын-оол, көдээ Советтиң депутады Дугар-оол, артельдиң мурнакчы тракторизи Аспан-оол болгаш оон-даа өскелер киржип турар. Олар чөвүлелдиң ажылынга боттуг саналдарны кадып, бот-тывынгыр уран үүл бөлгүмүнүң ажылынга боттары шуут киржип турарлар. Колхоз бүдүрүлгезинден оспаксыраар чалгааларны, мангысталчак амыдырал сүрерлерни сойгалан илеректен шүгүмчүлелдиг шоодугларны клубта болгаш харындаа чамдык фермаларда чуруп үндүрүп турар.

Ол ышкаш Тоора-Хемниң культура бажыңында «Крокодил чоруп тур» деп шоодуглуг солун доктаамал үнүп турар болгаш арагачылар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлер чидиг шүгүмчүлелдің серээлиг хараалындан ыравастар.

Амгы үеде бирги чергениң чугула айтырыы болур культура албан черлериниң төптерин кышка өй-шаанда белеткээр, септелгени үлегерлиг чорудар ажылдар ында чедиишкиннинг чоруттунган деп санап болур. Районнуң культура одагларынга белеткезе чогуур, планда көрдүнген 82% куботметр одаар ыяшты бүрүн хап дооскаш, клубтарның, кызыл булуннарның болгаш библиотекаларның керимнерининң иштинде сөөртүп алган.

Ий көдээ Советтиң улус өөредилгезинің болгаш культура-чырыдыышкын талазы-биле доктаамал комиссиязы (даргазы эш Хуурак-оол), культура одагларының ажылынга хыналдаларны үргүлчү чорудуп, Советтиң болгаш күүскомнуң мурнунга айтырыгларны өй-шаанда кедүрүп, эдеринчи илеткелдерни каш удаа кылгылаан. Тоора-Хем көдээ Советтиң Т. Танаа даргалаан доктаамал комиссиязы культура одагларының ажылынга багай эвес киржип турар. Ол чүгле одалга-биле хандырары дээш эвес, харын септелгени шынарлыг чорударынга, шалаларны тырыл, будуп дозулаарынга база чугайлаарынга идепкейлиг киришкен. Ол ышкаш район Совединин культура-чырыдыышкын талазы-биле комиссиязы (даргазы эш В. Тамдын-оол) ол ажылга багай эвес киржип турар.

Ниитизи-биле ол көөрге кылдынган ажылдар бар-ла. Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның июнь Пленумунун доктаалының негелделеринге дүүштүр ам-даа чедир ажылдавайн турар фактылар районнуң чамдык культура албан черлеринде эвээш эвес.

«Май 1» колхозта, Сыстыг-Хемде көдээ клубтар уран чүүл фестивалынга шала-була белеткел-биле киржип каан, оон-биле ажыл доозулган. А чамдык клубтарда, библиотекаларда, кызыл булуннарда болгаш кызыл өглерде кылза чогуур ажылдың планы безин чок. Ол-ла Сыстыг-Хемде болгаш «Май 1» көдээ ажыл-агый артелиниң төвүнде клубтарның септелгези чедир кылдынмаан. Көдээ Советтиң даргалары, ажыл-агыйларның удуртукчулары культура одагларын кичээнгейге эки албайн турарын ол херечилеп турар. Ынчаарга көдээ клубтарга чүгле кино азы концерт көргүзүү болгаш ындахаяа танцылаашкыннар-биле кызыгаарлаттынгаш, амыдырал-биле күш-ажылга кижизидилге-биле холбашкан янзы-бүрү хевирлериң дээштиг ажылын ажыл-ишчилериң ортузунга четпес чорудуп турар. Кышка эки белеткенип турар деп демдеглээнивис Тоора-Хемниң Культура бажыңында байдал сөөлгү үеде шак-ла ындыг болуп турар.

Районнуң кайы-даа библиотекаларында кол-ла четпес чүве болза библиотека ажылдакчылары номчукчуларның хереглээн номнарын бижип бээри-биле өйлешкеш, номнарның ужур-дузазының дугайын пропагандалап, нептередир ажылды четпес тургускан. Оон уламынан «Совет Тыва», «Май 1» колхозтарның ыраккы өдүгенде болгаш Чазыда иви фермаларында 60 ажыг өрегелер турда-ла ында кызыл өглерде номнарны чаа номнар-биле солувайн турар, оон туржук солуннарны, чагааларны безин ээлеринге ай ашканда чедирип турар. Кинофильмнерни көрүкчүлернин ортузунга пропагандалап, нептередир ажылды бала кошкак организастаан.

Райкүүском, оон культура килдизи (эргелекчизи эш Самыя) культура албан черлериниң чаныңда тургустунган хөй-ниитиниң бот-тывынгыр организацияларынга четпес даяныг турар.

Культура фронтузунуң кадрларын бижыглаар, оларны ажылга мергежилдиг өөредир талазы-биле ажыл районда кошкак тургустунган. Ажылга ызыртынмас ужугуп чоруур Чистаковту районнуң Культура бажыңының директорунга, автоклуб эргелекчизинге Гагаринни хүлээп алган турган. А үр-даа болбайн оларның чес-хөлазы чоннуң мурнунга көстүп келгеш, ажылындан үндүртүр ужурга таварышканнар.

Культураның одаа — клубтар, кызыл булуннар, библиотекалар доктаамал ажылдаан турар ужурлуг. Оларның ажылында четпестерни дарый чайладыр, ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Советтери болгаш райкүүском, оон культура килдизи культура одагларының ажылынга удуртулганы күштелдирич, хүн бүрүнүн кичээнгейинге алыр ужурлуг.

М. ОНДАР-ООЛ.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң улуг инструктору.

Номчукчулар мынчаар бижип тур

ЧАА НОМНАР БОЛЗА...

Балгазында туберкулёз санаторийниң библиотеказында тыва дыл кырында чаа номнар чок, ол дугайында санаторийниң дирекциязы чери дыштанысчыларның негелделерин өөренип көрбейн турары дыкала харааданчыг. Бистиң тыва чогаалчыларның сөөлгү үеде үндүргеи чаа номнары шуут чок. Сураглыг чогаалчы М. Шолоховтуң «Аңдарган кур чер» деп ийиги номунуң тыва дыл кырында очулгазы, «Улуг-Хем» альманахтың 20-ги дугаарын чон дыка номчуксап турар. Санаторийде чонну номнар-биле хандырарының дугайында оон директору эш Заставский, библиотека эргелекчизи эш Пупышева олар боттуг хемчег албайн турар.

Санаторийниң библиотеказында журналдар база-ла кончуг чегей. Эмнедип, дыштаныр турарларны чаа номнар-биле кажан хандырар ирги?

Ч. МААДЫР-ООЛ.

КИНО КӨРГҮСПЕСТЭЭН

Көдээ ажыл-агыйны сайзырадыр дугайында партияның болгаш чазактың салган улуг чаагай сорулгаларын күүседири дээш Тес-Хем районнуң «Коммунизмче оруқ» колхозунуң малчыннары бистер бүгү-ле бар аргаларывысты, күжүвүстү салып ажылдап турар бис. Ынчалза-даа малчыннар бистерниң культурлуг негелделеривисти хандырар талазыбиле кичээнгей кончуг кошкак салдынган. Кино көөр талазы-биле бистериң негелдевис улуг. «Кинодан көрген болза» деп бистиң малчыннар ынчаар чугаалажып турар. Чаа киноларны дугайын солуннардан номчуур дээрден башка, оларның бараанын безин көрбес улус-тур бис. Бо чазын хөй кыргылдазының үезинде-ле бистиң малчыннарга бир кино көргүскен, ол ооар бистер черле кино көрбедивис. Ылангыя «Орус хуулгаазын» деп кино дугайын солуннардан номчаш, ону кончуг-ла көрүксеп турган бис. Сентябрьның эгезинден эгелээш, ол кино бистиң районнуң кино экраннарынга үнүп эгелээн. Ынчалза-даа ол кинону биске көргүспейн барганы дыка-ла хомданчыг болган.

Райкүүскомнуң культура килдизи биске чаа кино көргүзер дугайында кажан хемчег алыр ирги?

Хойму Е. АРАКЧАА.

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИ УЛУГ

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Өөден-Шөлде кызындаа хөй санныг колхозчу өрегелер доктаамал чурттап, ажылдап турарлар. Аңаа колхозтуң сүт-бараан фермазы чайын чедип келир, күзүн тараа ажаган колхозчулар база-ла эндерли бергилээр.

Өөден-Шөлде чурттап, ажылдап турар колхозчуларга кино көргүзери шуут-ла уттундурган деп чугаалап болур. Бо өткен чайын Улуг-Хем райкүүскомнуң культура килдизиниң көжүп чоруур кинозу үүгле чаңгыс катап кино көргүскен. СЭКП ТК-ның июнь Пленуму идеология талазы-биле чугула улуг доктаалшиитпирни хүлээп ап, чонга кино көргүзерин экижидер дугайында улуг сагыш салып турда, колхозта партия организациязы болгаш колхоз баштаар чери бо талазы-биле кандыг-даа сагыш салбайн турар. Өөден-Шөлде чурттап, ажылдап турар колхозчуларның кино көөр талазы-биле негелдези улуг.

Н. ЛОПСАН.

Анна Александровна Фесенко Тыва Арат Республиканың үезинде-ле медицина шугумунга ажылдап эгелээн. Оон ажыл стажы — ам чээрби ийи чыл. Бо үениң дургузунда ол лабораториянын ажылын эки өөренип алган. Аңаа келген кижилерге ээлдек-эвилеп чоруу-биле Анна Александровна чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайның 1-ги поликлиниказының лаборантызы эш А. Фесенконуң анализ кылып турары.

Фото П. ГОЛЬЦОВТУУ.

Амыдырал-биле холбаштырар

Тожу районнуң культура албан черлери боттарының ажылын СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш эде тургузуп, культура-массалыг ажылдарны чоннуң ажылдап турар черлеринге барып организастап, оюн-концерт программаларына районнуң, бүдүрүлгениң, ферманың амыдыралындан солун номерлерни хөйү-биле киирип ап турар апарганнар.

Районнуң агитбригадалары республиканың агиткультбригадаларының көрүлдезинге киржип, көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчиларынга көргүзүп турганы концерттериниң программаларына оларны көдээ ажыл-агыйның продукциязын улам-на хөйүү бүдүрүп үндүрериниче кыйырган, мурнакчыларны мактап, өөрээн номерни кииргеннер. «Совет Тыва» колхозтуң агитбригадазы (удуртукчузу эш К. Булатов), районнуң Культура бажыңының агитколлективтери боттарының түннел концерттерин районга көргүскеннер.

«Совет Тыва» колхозтуң агитбригадазы боттарының программазынга колхозтуң ажыл-ишчиларының сорулгаларын, оон мурнакчыларының чедип алганы чедиишкиннерин тодаргайы-биле илередип, оларны колхозтуң экономиктиг хөгжүлдезин улам ыңай көдүреринче угланган хемчеглерни алырынче сорук киирген номерлерни көргүзүп, концерт программазын кедээ ажыл-агыйже угландырганын жюри онзалап демдеглээн.

«Совет Тыва» колхозта клубтуң агиткультбригадазының составында культура албан черлериниң ажылдакчылары, башкылар, трактористер, чолаачылар кирип турар. Оларның программазында колхозтуң аныяк тракторизи Товут Чеченниң «Чөргаарап тур» деп шулуу, ол колхозтуң мурнакчы аныяк комбайнери Черликоолдуң дугайында, мурнуку чылдарда тараалаң эвес чораан колхозтуң чаа өстүрүп алганы тараазының дүжүдүн аныяк комбайнериң бир-ле дугаар кезип, ажаап ап турарын ында көргүскен, ол аныяк кыс бодунуң шүлүүнде мурнакчылар-биле деннежиринче чонну кыйгырып турар шулуктуг клуб эргелекчизи Хомушку Долгар-оол мергежилдиг чугаалап күүсеткен.

Оларның агитбригадазының киржикчилери Саяна Санчы, Виктор Балчыр оларның ырлаанын канчаан черле мактавас боор.

Клубтун уран чүүл удуртукчузу, агитбригаданың баштыы Кол Булатов башкы Кысыгбай Доржунуң чогаатканы шүгүмчүлелдиг шүлүүнге аялганы чогаадып, боду күүсеткенин көрүкчүлер сонуургааннар.

Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң база агиткультбригаданың программазын чаартып тургузарынга, оон утка-шынарын бедик деңнелче көдүреринге бир кол рольду колхоз даргазы В. С. Тамдын-оол ойнап турар. Ол үргүлчү бодунуң чогаатканы шүлүктерин уран чүүл бөлгүмүнге, агитбригадага берип турар. Бо программада оон чогаатканы «Олчалыг чораан чедип келиңер» деп литературалыг монтажы колхозтуң бо чылын ацнап үнген ачыларынга тураскааткан. Ниитизи-биле ол агитбригаданың программазы колхозтуң ажыл амыдыралы-биле холбап, аңаа таарыштыр тургусканы черле экидир дээрзин көрүлденің комиссиязы демдеглээн.

Районнуң Культура бажыңының агитбригадазының программазы база-ла үүгээр болган, оларның кижи саны эвээш-даа болза, концертиниң номерлери аңгыаңды болгаш чаа, кедээ ажыл-агыйже угланган үүлдерни хөйүбиле кииргеннер. Борис Березовскийниң «Саанчы», «Чашпаачы», «Ургулар сады» деп чогаалдарын күүсеткенин комиссия эки деп демдеглээн. Пенсионер-инвалид эш Богданов ирей районнуң агитбригадазынга аныяктар-биле кады ыраккы малчыннарга концерт көргүзеринге идепкейлиг киржип турар, оон дошпулуурга «Коробочка», «Мен хем эриинче үне берейн» деп ырларны ойнап күүсеткенин чон сонуургаан.

Районнуң агитбригадаларының көрүлдези үүгээр деннелге эртседаа, оон ажылында дыка хөй четпестерниң барын комиссия демдеглеп, ону моон соңгаар дарый эдип алырын агитбригадаларның удуртукчуларынга сүмелээн.

Районнуң Культура бажыңының агитбригадазының составы эвээш, көргүзүп турар концерт программазының хөй кезиин чаңгыс Борис Березовский ээлеп, ол хөй номерлерни чааскаан күүседип, концерттиң шынарын чаңгыс талаже киирип турары четпес.

Районнуң ажыл-агыйынга дүүштүрген номерлер бар-даа болза, мурнакчыларның арга-дуржулгазын чон ортузунга делгерентейн-биле нептередип, ону бүгү чоннуң дуржулгазы кылдыр ажыглаарынче угланган номерлер кайы-даа, агитбригаданың программазында чок болганы харааданчыг, ол ышкаш бүдүрүлгенің, колхозтуң, районнуң планыг онаалгаларын, оон күүселдезин көргүскен лозун, плакаттар чок болган.

Районнуң агитбригадаларының көрүлдези культура албан черлериниң ажылдакчылары моон соңгаар боттарының ажылын амгы үениң чугуур негелделеринге эде тургузуп, бүгү-ле ажылды чон ортузунга калбаа-биле чорудуп турган, бүгү чонну районнуң мурнунда салдынын турар сорулгаларны чедиишкиниг күүседиринче организастаарын чедип алырынга кандыг-даа чигзиниг чогун ол көргүскен.

С. ТАНАА.

БИСТИҢ НИИТИ ХЕРЭЭВИС

Ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруунун деннелиниң бедээнинден база партия организацияларындан чонну коммунистиг ёзуга кижизидер талазы-биле ажылды күштелдиргениниң ачызында бүгү чуртта ышкаш, бистиң республикада кемхерек үүлгедиишкиннери улуу-биле кызырылган болгаш социалистиг хөөлүг-дүрүм улам-на быжыгын турар.

Бистиң республиканың чурттакчы чоннары күш-ажылды чүткүлдүг, хөй-ниитиниң херээн ак-сеткилдиг чорудуп турарлар. Оон-биле кады феодализмден болгаш капитализмден салгаттынган эргиниң артыышкыннары болгаш чаңчылдары ам-даа бүрүнү-биле узуткаттынмаан. Олар чамдык хамаатыларның күш-ажылды ак-сеткилдиг көрбес, күрүнениң, колхоз-кооперативтиң өнчүзүн оорлап самчыгдаар, хулиганнаар, арагалаар, өг-бүлезинге төлеп чок чоруктарыкдан тодаргай илереп турар.

Ол бак артынчылар-биле чүгле прокуратура, суд, милиция органнары эвес, харын бүгү хөй-ниити база демисежир хүлээлгелиг. Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлер-биле демиселди улусчу дружиналар колдады чорудуп турарлар. Бистиң республикада 230 дружиналар тургустунган, оларда 5 мун ажыг дружиначыларның хөй кезии коммунистер болгаш комсомолчулар болуп турар. Ол дээрге хулиганнарга, оорларга болгаш өске-даа шаарланчак элементилерге удур угланган хөй-ниитичи улуг күш болур.

Партия, комсомол организацияларының, дружиналарның кижизидилге ажылын экижиткениниң түннелинде эрткен чылга деңнээрге, кудумчуга кем-херек үүлгедир, ниитиниң корумчурумун үрээр чоруктар бо чылын эвээжээн.

Дыка хөй улусчу дружиналар ниитиниң корум-чурумун шыңгыы камгалап турарлар. Кызыл хоорайның дружиначылары кинотеатрларга, кудумчуларга бөлүк-бөлүү-биле хүн бүрү дежурныйлавышаан, милицияга улуг дузаны көргүзүп турар.

Милициянын участок төлээзи эш Румянцев дружиначылар-биле эки харылзааны тургускан. Оон участогунда 800 ажыг дружиначыларны хаара туткан, 21 улусчу дружиналар ажылдап турар. Оларның тус бүрүзү график ёзугаар дежурныйлап, патруллаар тус-тус участоктарлыг.

Кайы бир дружина дежурныйга үнмейн баар таварылга барык чок болган. Эш Румянцев дружиналарның хоорай штавынга хүн бүрү барып, бодунуң участоктарынче үнер дружиначыларга сургаалданы кылып берип, участоктарда байдалды таныштырбышаан, дружиначы бүрүзүнүң мурнунга тодаргай сорулганы салып база кандыг-бир кем-херек үүлгедиишкини азы ниитиниң корум-чурумун үрээн чорук илерээн таварылгада кандыг хемчеглерни алырын чугаалап берип турар. Ынчангаш кемниг-херек үүлгедикчилерин тударынга дружиначылар милицияга улуг дузаны көргүзүп турарлар. Чоокта чаа бир хамаатыны аары-биле балыглаан херектенни тударынга дружиначы эш Волков бодунуң эштери-биле кады чорааш дузалашкан. Дүүгүт ажаап алышкынының үезинде Кызылдың дружиначылары тараалаан талазы-биле милицияга улуг дузаны чедирген. Бистиң дружиначыларывыстың хөй кезии боттарының бүдүрүлге, албан черлеринде ак-сеткилдиг ажылдап, амыдырал-чуртталгазынга төлептиг чоруун илередип турарлар.

СЭКП Кызыл хооркому, партия эге организациялары дружиначыларның ажыл-чорудулгазын башкарып, оларның эки эгелээшкиннерин деткип база эң эки дружиначыларны Хүндүлел бижик-биле шаңнап, ол дугайын хуралдарга, хана солуннарга мактап турар.

Чаа-Хөлде улусчу дружинаның командири эш Шактар-оол дружиначыларның ажылын эки удуртуп келген. Ында дружиначылар эштер Санчаа, Ковалев, Ситников дээш, өскелер-даа кудумчуларга, хөй-ниити черлеринге корум-чурумну камгалап турарлар.

Бии-Хем районнуң Ленинка суурунда комсомолчу эш Никитин командирээн улусчу дружинаның кежигүннери чон ортузунга хоойлудурум таныштырылгазын чорудуп, оон-биле кады хулиганнарны тудуп турарлар. Дружинаның ажылын эки удуртканы дээш Владимир Никитинни партком болгаш райкүүском Хүндүлел бижик-биле шаңнаан. Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунда улусчу дружина бодунуң ажылын багай эвес чорудуп турар. Оон түннелинде бо чылын ол колхозтуң суурунга кем-херек үүлгедиишкини чаңгыс-даа удаа болбаан чорук өөрүнчүг болган.

Дружиначыларның кол сорулгазы болза эрге-чурум үрээр чорукту баш удур чайладыры, чон ортузунга кижизидилгелиг ажылды күштелдирери болур. Дыка хөй дружиначылар чүгле кудумчуларга, хөй-ниити черлерге корум-чурумну камгалаары-биле кызыгаарлаттынмайн, харын социалистиг өнчүнү оорлаар кижилер-биле идепкейлиг демисежип база хамаатыларның хуу өнчүзүн камгалап турарлар. Чижээ, Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем суурунга дружиначылар боттарының командири эш Оолактың удуртулгазы-биле бөлүк оорларны тутказ милицияга дужаган. Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл суурунуң дружиначылары магазинден бараан оорлап турган бөлүк оорларны ол-ла черинге база тудуп алганнар.

Дружиначылар күрүнениң автоинспекциязынга үнелиг дузаны база көргүзүп, Кызыл хоорайга, республиканың кол-кол оруктарынга транспорт шимчээшкинин хайгаарап чорап турарлар. Улусчу дружиначыларның ол чаа ажыл чорудулгазын деткип, калбартыры эргежок чугула. Дружиначылар болза, хлебти чөп, камналгалыг ажыглаарын, оон-биле мал, ыт азыраар чорукту болдурбазын, а ол ышкаш мал чемнерин чөп ажыглаарын хайгаараар ужурлуг.

Республикада эш-хуузунуң 160 ажыг судтары кижизидилгелиг улуг ажылды чорудуп турар. Бии-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда эш-хуузунуң суду бодунуң хуралдарын калбаа-биле чарлааш, чурум үрекчилериниң херектерин колхозчуларның, интеллигенцияның киржилгези-биле чогуур үезинде көрүп турар. Сөөлгү үеде ол эш-хуузунуң суду хамаатыларның киирген ээлэн хөй билдириишкиннерин көргеш, ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле кедээ Советке тодаргай дузаны чедирген.

Үстүнде чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир дружиналарның болгаш эш-хуузунуң судтарының ажылында четпестер хөй. Оларның чамдыктары боттарының ажыл-херээнге чогуур идепкейин илеретпейн, ылаңгыя дружиналар чүгле байырлал хүннеринде дежурныйлаарынга өйлежип турарлар.

Чамдык партия комитеттери дружиналарның семинарларын хоорэ чыылдырып, оларның ажылының дугайында командирлериниң отчёттарын дыңнавайн, дуржулгазын солуштурбайн турар. Эки ажылдап турар дружиначыларны шаңнаар, колхозтарның ниити хуралдарынга, чөвүлел хуралдарга дружиналарның ажылының дугайында информацияны дыңнаар хемчеглерни албайн келген.

Партия, совет комсомол болгаш профэвилел организациялары дружиналарның, эш-хуу судтарының ажылын хүн бүрү контрольдаар хүлээлгелиг. Бир эвес хулиганнарга, ниитиниң корум-чурум үрекчилеринге удур милиция, прокуратура болгаш суд ажылдакчылары-биле кады бүгү хөй-ниити кедүрүп үнер болза, бистиң черивис ол эвээш санныг, шаарланчак артынчыларындан ырак эвес келир үеде бүрүнү-биле аштаттынар ужурлуг.

П. ГОРЕЛОВ,
СЭКП обкомунуң килдис эргелекчизи.

Национал-хосталгалыг революциялар болгаш „кедергей чөөн“ оппортунизм

Ганг болгаш Брахмапутра, Нил болгаш Тигр. Келича болгаш Амазонка... хемнерниң эриктериниң кыска сөстүг телеграф медээлеринге, радиостанцияларның дыннадыгларына телеграф будуу безин курганаан чаа солуннарга эртениң-де болганчок-ла таваржып турар бис.

Азия, Африка база Латин-Америка чурттарының кызыгаар чок делгемнерин шыва алган национал-хосталгалыг революциларны ол медээлерге «Хайныккан диптер», «Одунгын делегей», «Чоннуң шимчээшкининиң күчүлүг чалгыы» деп адап турар. Чоокта чаа-ла келергей күчүлүг диптип турган колониалдыг ёзу-чурумдан ам чүгле ышталып чыдар бузуулду артып калган.

Политиктиг хамаарышпас чорукту чедип алыры—ол дээрге улустарның хосталгалыг демиселинде чүгле баштайгы базым-дыр. Эткен үеним аарберге үржуктарын узуткаар, деспилелиг чаартылгаларны чорудар, национал кедүрүлүшкүнү дургеледир дээш нарын база кужениишкинниг тулчуушкун мурнунда турып турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, национал-хосталгалыг революция бүрүк бүгү черлерде чаа, улам бедик, тодаргай чугаалаарга, хөгжүлдезиниң эң сөөлгү чадазынче кирип турар. Ынчалза-да ол кайгамчык чорудулганың калбарышкынынга Кыдаттың Коммунистиг партиязының удуртулгазында «кедергей чөөн» оппортунистиг кызымаккай удур хөделип турарлар.

Кыдат удуртулга бодунуң чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазынга бодунуң пропаганда аппарадынын бүгү күчүзүн, даштыкы чурттарды бодунуң төлээлекчилериниң хөй санныг четкизин бараан болдурбушаан, харын ол сорулгага чалчалар хөлезилээриниң безин ческинмейн турарлар. Сөөлгү үеде болгулаан Африканың янзы-бүрү чурттарының «төлээлекчилери» бис деп адаттынып алган кижилер болганчок-ла бо-та тыштын кээрлер, ынчалза-да олар Пекинде доктаамал чурттан турар болгулаарлар. Чижээ, төрээн чуртуубиле бүгү харылаазын шагда үскен хирезинде, Суданның тайбын талалакчыларының баштыңы мен деп бодун адаттынып турар Ахмет Хейр ындыг болуп турар. Ол ышкаш, мурнунда Зинзибарда кижи эмнелезиниң санитары чораан, кыдат удуртулганың кижизиткени теоретиктер деп бодун адаттынганнарның иштинде, 1960 чылдан эгелеп кыдат радионуң ажылдакчызы болуп ажылдап, Пекинде чурттан турар болгаш Советке удур түүлдээшкинге мергежилдиг Мираджи М. Али база ындыг. Хереженнерниң Бүгү-делегей конгрессинге бодун Зинзибарның төлээлекчизи мен деп адаттынып алган турган Айши Али Султан база-ла шак ындыг. Пекинде коя-казас тускай бажында чурттап турар ол Айши Султан болза, херек кырында, үрегдекчи, чарылдырыкчы ажыл-чорудулгазы дээш Зинзибарның националисчи партиязындан үндүрткен Али Султан дээрзиниң кадайы болуп турар. Болар чижектиг идегеттерни болгаш база ол ышкаш политика талазы-биле шаарланчактарны ажылдап турган. национал-хосталгалыг демиселге бодунуң чарылдырыкчы, чөөн оппортунисчи үзел-бодалын албадаарын кыдат удуртукчулар оралдажып турар.

«РЕВОЛЮСЧУ ХООЗУН ЧУГААЛАРНЫҢ КИЖИИШКИНИ»

Бистиң үеним делегей чөрүлдээлериниң кол белдири социализм-биле капитализмниң аразында эвес, харын национал-хосталгалыг шимчээшкин биле империализмниң аразында чүве дээр үзел-бодалдар онза черни эзлеп турар. Бо «теорияга» үндезилээш, пекин догматиктер болза, делегейниң революстуг шимчээшкининиң төвү национал-хосталгалыг шимчээшкининиң зоназынче чайлап шилчээн дугайында тезисти үндүрүп турар болгаш харын-даа бодунуң дайынчы күш соруун илиргеш, «идепкей чок түүл» апарган өске улустарны көөрде Азия, Африка база Латин Американың улустары артык «революсчу» болуп турар дээр аяныг чүвени суртаалдап турарлар.

Бо бодалдың политиктиг алыс утказы тодаргай биллингир: империализм-биле демисел дугайында сагыш салганындан эвес, харын делегейниң революстуг демиселинге тергиндекчи болурун күзээн, улуг чурттуң чүгүлүнден төрүттүнген, марксизм-ленинизмниң эң чугула тодаргайлаашкыннарын ажыы-биле ревизилээр дээн чорук-тур. Кол төрүлдээни тодаргайлаарда «кайы-бир эпоханың төвүнде кандыг ангы туруп турарын барымдаалаш, эпоханың утказын, оон хөгжүлдезиниң кол угланыылкынын, ол эпоханың төөгүлүг байдалының кол-кол онза үүлдерин тодаргайлап көрүп, ону барымдаалаар деп, В. И. Ленин өөреткен. Харын-на ленинчи эң чугула бо тодарадылганы барымдаалаш, амгы үениң төвүнде делегейниң ажылчын ангызы баз оон кол үре-төлү—социалистиг делегей системазы болуп турар деп, 1960 чылдагы Москва төвүлел хуралы оңзалап демдеглээн.

Бо айтырыгны кандыг-даа янзыбиле өскээр тургузар дээр болза, оппортунизмниң малгажынче чайлаш чок ол киирер. Революстуг шимчээшкин национал-хосталганың шимчээшкиниң зоназынче чайлап шилчээн дээр дугайында тезис—бо дээрге, кошкак хөгжүлделиг хөй-хөй чурттарда пролетариат ангы кылдыр хевирлеттиниң тургустунмаан, марксисчи-ленинчи партиялар чок чүве болганда, делегейниң антиимпериалистиг фронтузунга пролетаржы эвес, биче буржуазчы удуртулганы үндезилээр дээн идеяны шынзыктырар дээн оралдажыышкын-дыр.

Революцияның төвү хосталгалыг шимчээшкиниң зоналывче чайлап шилчээн дээр дугайында бодунуң үндезини чок теориязынче кандыг-бир барымдаа бээрин оралдажып, кыдат удуртукчулар болза, революцияны «революстуг дайынның» дузазыбиле чорудар дээр чөөн авантюристиг тактиканы Азия, Африка болгаш Латин Американың чурттарынга албадаарын оралдажып турарлар. ККП-ниң удуртукчулары революцияның база дайынның айтырыгларын хөрек кырында дөмейлештир көрүп турарлар. Мао Цзэ-дунуң чугаазыбиле алырга: «Революцияның кол сорулгазы болгаш оон дээди хевири болза, эрге-чагырганы боо-чепсектиң күжү-биле эжелеп алыры, тодаргайлаарга, айтырыгны дайын-биле шиитпирлээри болур, оон ынай: «Күрүне эрге-чагырганы кым-на эжелеп ап база ону холунга тударын күзээр болдур... ол күчүлүг армиялыг болуп ужурлуг... Ланчыы боо эрге-чагырганы төрүттүндүрер деп шыныыт чорукту коммунист бүрүзү билген турар ужурлуг» болуп турар.

Мындыг хевириниң «революсчу хоозун чугаанын кижиишкини-биле марксизм-ленинизмниң дөмейлежир чүвези бичин-даа чок. Масса дээш, национал-хосталгалыг революцияның тиилелгезин хандырар байдалды белеткээри дээш коммунистерниң демисели — бо дээрге колониализмниң болгаш капитализмниң үндезинин үргүлчү улам-на кошкадып бар чыдар хүн бүрүнүң ажыл-чорудулгазы-дыр. Ажылчын ангы, оон авангарды—марксисчи-ленинчи партиялар хосталгалыг революцияны тайбын арга-биле чорударын кызыдып турарлар. Ол дээрге бүгү ажылчы чоннарны эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Ынчалза-да дарлакчы ангылар күштү хереглеп бээр ындыг байдал таваржып келзе, социализмче тайбын эвес арга-биле шилчип кирип болуп орук база бар болур.

Хосталгалыг революцияның чедиишкинниг болуру ажылчын ангы база оон политиктиг партиязы демиселдиң бүгү хевирлерин—тайбыг болгаш тайбын эвес, парламентчи база парламентчи эвес хевирлерни кайы хире ажыглап билириндеи шиитпирлии-биле хамааржыр. Амгы үеним байдалында, колониалдыг төлүүгелделген хосталган чамдык чурттарның ажылчын ангызы чоннуң хөй нуруузунга даянып алган, парламентиге быжыг хөй нуруузун чаалап алгаш, парламент демиселин калбарттып, реакцияга аштырышкынны согуушкунну бербишаан, чурттуң капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнге таарымчалыг байдалды тургузуп болурунуң аргазы бар болуп турар. Национал-хосталгалыг революцияның тиилелгелиг хөгжүлдези дээш ажылчын ангызының демиселинин чедиишкини болза, демиселдиң бир хевириниң өскези-биле кайы хире дүрген солуп билириниң оон бодунуң белениниң хамааржыр. «Дуржулга чок революсчулар болза демиселдиң ажык хевири оппортунисчи болур, чүге дээрге, ылангыя бо таварылгада (ылангыл тайбын, революсчу эвес үелерде) буржуазия ажылчынарны болганчок-ла мегелеп, мугулай байдалга таварыштырар турган;—демиселдиң чажыт хевири революсчу болур деп бодап турарлар. Бо дээрге шын эвес... Демиселдиң ажык эвес хевирлерин оон бүгү ажык хевирлери-биле каттыштырып билбес революсчулар болза ол багай революсчулар-дыр» деп, Ленин бижээн.

Революсчу стратегияның болгаш тактиканың ленинчи принциви болза национал-хосталгалыг революцияны «албадап» хөгжүдер дээр чөөн сектантычы чорук-биле тоокшулажыр бичии-даа чүвези чок.

ХАМААРЫШПАС ЧОРУК БОЛГАШ ТАЙБЫҢ

Москва Кереэзи чугула бе, азы ядролуг шенелделерни чорудуп турган агаарны, космосту база сугну хораннаары эки бе? Дайын бе, азы тайбың бе? Күрүнелер аразынга үскүлежиишкиннер бе, азы тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын бе? Бо айтырыглар талазы-биле хосталгалыг шимчээшкинге кандыг туруп болурул? Ынчаарга ККП-ниң удуртукчуларында ындыг маргылдаа туруп турар-дыр. Оон туржук, Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказы болза, «пацифизм», «империализм-биле сүлчээ» болгаш харын-даа империализмниң мурнунга «хосталган чурттарның боо-чепсээн дужүрер» дээн чорук-тур деп олар бадыткап турарлар. Олар ынчап турза-даа, тайбыгның политиказы, тайбын кожа-хелбээ догуннаар чорук болза, улустарның хосталгалыг демиселинге чүгле шаптык болбайн турар эвес, харын аңаа дузалап турар. Дайыч сөөлүндеги буурап дужүүшкүнүнү чорудулгазы харын-на ындыг болуп эртип турган. Баштайгы беш чылдарның дургузында (1945-1950 чылларда) политиктиг хамаарышпас чорукту 13 күрүне, оон дараазындагы беш чылда (1951—1955 чылларда)—3, үшкү беш чылларда (1956—1960 чылларда)—24 болгаш адак сөөлүнде, сөөлгү ийи чыл иштинде (1961—1962) 10 чурттарның улустары чаалап алганнар. Тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынбиле национал-хосталгалыг демиселдиң принциптери дүүшпес дээр дугайында кыдат удуртулганың бадыткаашкынының долузу-биле шын эвезинин бүзүренчиг көргүзүү бо эвес чүве бе! Кулдандырган чурттарның хөй нуруузу антиимпериалистиг бүгү күштериниң идепкейлиг деткимчези-биле тайбын арга-биле хамаарышпас чорукту чаалап ап шыдаан болгаш оон ачызы-биле муңмун кижилериниң амы-тынын баз кайгамчык улуг материалдыг үнелиг түүлдерни камгалап ап шыдааны факт-ла болгай. Пекин ажылдакчылар чеже-даа ынчаар нүүлдеп турза, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның принципиин удурланышкак ангыларның аразында харылзааларга, дарлаткан улустар-биле империализмниң аразында харылзаага Совет Эвилели кажан-даа хамаарыштырбайн турган. Империализмнин агрессчи, эжелекчи дайыннарынга удур шынчы болгаш туруштуг демиселди чорутпушаан, марксисчи-ленинчилер болза, улустарның национал-хосталгалыг дайыннарын кезээде, чугаажокка деткип келген болгаш моон сонгаар-даа деткиир.

Национал экономика болгаш культураны көдүрери дээш колония улустарның демиселин, делегей байдалын тайбын кожа-хелбээ догуннаашкын үндезини-биле өскертип турар. Боо-чепсек чок база дайыннар чок делегейни тургузар чорук болза ээн курган ховуларже калбак фронт-биле халдаашкынны эгелеп, энергетиканың болгаш химияның хөгжүлдезинге улуг бурунгаарлаашкынын чедип алыр, чурттарга тудуунун айтырыын шиитпирлээр, бижик билбес чорукту узуткаар арганы Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарынга бээр. Амгы туруп турар кызыгаар чок элезиннерге, даш-сайлыг тейлерге база шыдажыр аргажок изиг черлерге чечектелген хоорайларны болгаш чурттакчылыг черлерни тургузуп болур.

Боо-чепсек чок делегей, дайыннар чок делегей болза экономиктиг хөгжүлдезинге чаа үе-чадаже кирер арганы Азия, Африканың база Латин Американың чурттарынга бээр. Ындыг болганда, кыдат удуртулганы авантюристиг рецептизинге улустар удурланып турар болгаш танктар база дайынның айыылдыг чепсектерин будуруп турар заводтар тракторлар, комбайннар, культиваторлар бүдүрериниң шилчип киреринг; напалм, дары, динамит болгаш өске-даа частыр будумелдерни кылып турар заводтар болза, колониализмниң чылдарында чөлүрертир курулгаттынган черлерге хереглээр химиктиг чемишчидилгелерни белеткеп үндүрер кылдыр ажылдаарының дугайында аажок күзээн турарлар.

КЕЭШТИҢ ӨҢҮ АЗЫ АҢГЫ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ САГЫШ-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Бир холунда автоматтыг боо, бирээзинде — Мао Цзэ-дунуң чугаалының томун тудуп алган кара кеэштиг эр кижи чураан политиктиг плакатты кыдат парлалга чоокта чаа калбаа-биле тараткан. «Кыдатчыткан марксизм» болгаш боо огу — пекин теоретиктериниң бодалы-биле алырга, Азия, Африка болгаш Латин Американың амгы үеде национал-хосталгалыг шимчээшкининиң даяныр ужурлуг болуп турары ийи чаленгиижи ол болуп турар.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинни бодунуң аайынче киирип алыр дээн оралдажыышкынында ККП-ниң удуртукчулары националисчи харын-даа база сөөк-язы ылгаар үзел-бодалды үндүреринден-даа дадагалзавайн турарлар. Европаның болгаш Сонгу Американың ак кеэштиг улустарынга көөрде, Азияның, Африканың база Латин Американың өөнүг кеэштиг улустарының «онзагай» байдалының дугайында үннер сөөлгү үеде харын-на Пекинден дыннаалып турар апарган. Бо шугумну Африка-азий эп-сеткил каттыштырылгалыг шимчээшкиниң иштинге чорударын кыдат төлээлекчилер онза кызымак оралдажып турарлар. Бо-ла шугум африка-азай профэвилел, хереэженнер, аныяктар болгаш өске-даа тускайланчак организацияларны тургузар дээр оралдажыышкында база илереттинип турар.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының эрге-ажыктарының барык-ла кара чаңгыс камгалакчылары бис деп бодун чарлаттынмышаан, кыдат ажылдакчылар болза улуг Октябрьның өскээн ораны—Совет Эвилелин бар шаа-биле бактап, нүүлдеп турарлар. Эгезинден төнчүзүнге чедир национализм болгаш шовинизм синниккен «Пролетарий» деп киносценарийни «Гуанмин жибао» солун чоокта чаа парлап үндүрген. Кино болуушкунунуң утказын чажырар дээш, ону революция мурнундагы Россияда болуп турар кылдыр көргүскен. Авторнуң ында көргүзүп турары чүл дээрге, кыдат ажылчын кижи сонгу чуктүн адыы-биле тутчуп турар. Айыылдыг араатанны тиилеп алгаш, ажылчынның чугаалап турары болза: «Кыдат кижи база кижи-ле болгай, мээн бажым донгайтып, эгүрүүрүмну күзээн силер, ындыг чүве чүгле силерниң дүжүүнерде туруп болур. Кыдат кижиниң күзүн көре бээриңер ындыг хүн чедип келир».

Сценарийниң авторлары бо национализмчи чүүлдү ынчаар тургусканының хераа чүл? Харыы төдаргай. Совет улуска өштүг чорукту бодунуң улузунуң иштинге таралдырын олар оралдажып турарлар. Өске чурттарда албанда туруп турар КҮР-нуң төлээлекчилери база-ла шак ындыг сөөк-язы ылгаар ёзу-биле хөделип ажылдап турарлар.

Хосталгалыг шимчээшкинни антиимпериалистиг демиселдиң ниити агымындан чарар дээр кыдат удуртулганың оралдажыышкыны Азияның, Африканың база Латин Американың улустарынга улуг айыылдыг болуп турар. Төөгүнүң дуржулгазының көргүзүп турары-биле алырга, национал-хосталгалыг шимчээшкин чежеменнинг онза улуг ужур-дузалыг болзажок империализмни чүгле чаңгыс ол боду чылча шаап шыдавас. Ол сорулга чүгле бистиң үеним революстуг бүгү улуг шимчээшкиннериниң ниити халдаашкынының түннелинде: социализмни болгаш коммунизмни тургузуп турар күштер, капиталистиг чурттарда ажылчын шимчээшкини болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннинг күштери-биле шиитпирлеттинген туруп шыдаар. Оон ангыда колониализмниң бодунуң буурап дужүүшкүнү—ол дээрге делегейге күштер социализмге ажыктыг кылдыр үндезини-биле өскерилгениниң түннелидир. Социалистиг күчүлүг лагерьниң бар болу берген чоруу дээрге, улустарның хосталгалыг демиселин базарынга бодунуң бүгү шериг күчүзүн ажыглаар арганы колониалдыг чурттарга бербейн турар. Шак-ла оон дугайын Ливанның коммунистиг партиязының ТК-ның чоокта чаа парлаан медеглелинде мынчаар чугаалап турар:

«Бистиң биче-буурай улузувус, араб чурттарның өске-даа улустарыбиле бир дөмей, Совет Эвилели болза, бистиң эң эки аживис болгаш национал хамаарышпас чорукту чедип алыры дээш демиселивиске эң чугула чөлеңгииживис деп чүвени, КҮР-нуң удуртукчулары деп кижилер бар дээрзин кижилер дыннаарының мурнунда-ла билир турган. Алжир улустуң холунга тудуп алгаш, тулчуп тургаш, бодунуң тускай эргезин чаалап алганы боо-чепсектер, үш дапкыр агрессиягa удур Порт-Саидтың оолдарының камгаланып турганы боо-чепсектери, амгы үеде Йеменниң бодунуң хамаарышпас чоруун камгалап турары боо-чепсектер, 1957 чылда Сириянын чону бодунуң хамаарышпас чоруун камгалаар дээш холунга тутган боо-чепсектери—бо дээрге бирги ээлчегде-де совет боо-чепсектер деп чүвени коммунистер болгаш бүгү араб патриоттар уттуптар кылыптар ындыг күш делегейде бар деп кыдат удуртукчулар кордап турар чоор бе?».

Колония база хамаарылгалыг чурттарның хөй нуруузу политиктиг хамаарышпас эргени чедип алганының сөөлүнде, национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткииринин интернационалчы чаа хевирлери тыптып келгилээн. Амгы үе-чадала национал-хосталгалыг шимчээшкиннин кол дайыны—неоколониализмге удур демиселге хосталган улустарның шиитпирлиг чөлеңгиижи болза, социалистиг эп-сеткил каттыштырылгазы апарган. Хосталган 20 ажыг чурттарда чүгле Совет Эвилелиниң дузазы-биле улетүрүнүн 480 ажыг улуг-улуг будуруулгелерин оон иштинде кара база өөнүг металлургиянын 34 будуруулгелерин, машина тудуунун азы металл болбаазырадын кылырынын 20 ажыг будуруулгелерин, химия болгаш нефть болбаазырадыр 20 ажыг заводтарны, 20 электри станцияларын, тулуг материалдарын будурер талазы-биле 20 будуруулгелерин, чиик база аъшчем улетүрүнүн 43 будуруулгелерин дерип кылып турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, совет индустриянын дузазы—экономика талазы-биле хамаарышпас чорукту чедип алыр дээш улустарның демиселинге күчүлүг фактор болуп турар. Чүгле интернационализмниң принциптинден ойталаан кижилер болза дарлаткан улустарның хосталгалыг демиселин Совет Эвилели «идепкей чок болгаш шиитпирлиг эвес» көрүп, ону «буруудадып, дора көрүп» турар деп чугаалап болур.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинде кыдат удуртулганын угланыышкыны болза, сепаратисчи, чарылдырыкчы болгаш реакциялыг күш болуп, национал-хосталгалыг шимчээшкинде ол ынчаар хөделип турар дээрзинге буурап болур. Ону шак ынчалдыр Азияның, Африканың база Латин Американың хөй-хөй чурттарының депшилгелиг парлалгалары харын-на демдеглеп турар. Бирманың «Авангард» солунунун бижип турары-биле алырга, «кыдат удуртукчулар империализмге удур алгы-кышкы салып турзадаа, харын херек кырында оларның үзел-бодалы, туружу Аденауэрнин, де Голльдун база Никсоннун үзел-бодалдары-биле, туруштары-биле дөмей болуп турар».

В. ФЕДОРОВ.

Чаа көдээ ажыл-агый чылынга белеткел

ГАВАНА. (СЭТА). Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының национал төвүлели бодунуң ажылын Гаванада дооскан. Ийи хүннүң дургузунда бүгү алды можуларның көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының, аграр реформаның национал институдунун (ИНРА) болгаш өске-даа организацияларның төлээлекчилери келир көдээ ажыл-агый чылында план дугайын, чөөн можуларга шуурганның чедирген когаралдарын узуткаар талазы-биле хемчеглерниң дугайын чугаалажып көрген.

Түннел хуралга ИНРА-ның президентизи Рафаэль Родригес делегерегей илеткел кылган. Ам бо үеде күрүненин көдээ ажыл-агый будуруулге каттыжыышкыннарынга 8—9 мун чаа каттыжыышкыннар каттыжар, оон түннелинде күрүненин эргезинге 1.300 мун гектар чер турар деп, Рафаэль Родригес демдеглээн.

Техниканы болгаш күжениишкиннерни, ол техниканы башкарган кижилерниң ажылынга чурумну болгаш организацияны дууштуруп турган, күш-ажылдың будуруукчуларын бедидериниң чугулазын илеткелчи демдеглээн.

Кубанын көдээ ажыл-агыйында шиитпирлиг ужур-дузз чигир тростникинге хамааржыр деп, ол медеглээн.

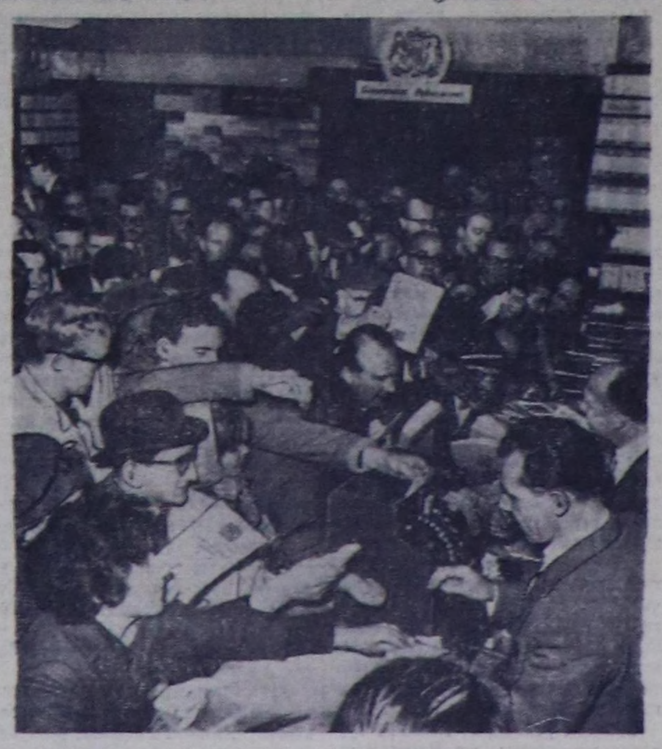

ЛОНДОН. «Хаан чериниң үндүрүп берикчилери» деп албан хуузунда адап турар ном садыы таптыг-ла дун ортузунда ажыттынган. Муң-муң кижилер эжик аксынга ээлчег манап турган. Эжик ажыттына бээрге, чыыл-ган кижилер садыгже чаза булгап кире берген. Алгы-кышкы, иткилежиишкин. Мурнунда шериг министри турган Профьюмонуң чүдек-бужар хереэниң дугайында юрист лорд Деннингтиң илеткелин парлаан дептержиги-ти садып алыр дээш лондончуларның чедип келгени ол. Автор «ук хереэ-тиң бүгү-ле чидиг черлерин өөнеп кааптай» болза-даа; амгы англи «дээди бөлүктүн» куду моральдыг деңелиниң дугайында түннелди ол илеткелден кылып болур деп, депшилгелиг хөй-ниитиг чөптүг санап турар.

ЧУРУКТА: дептерни садып турган ном садыында.

ЮПИ-СЭТА-ның фотозу.

Совет космонавтар Делиде чеде берген

ДЕЛИ. (СЭТА). Совет космонавтар Валентина Николаева-Терешкова, Андриян Николаев база Валерий Быковский кадайы-биле ноябрь 10-нун эртенинде Делиде чеде берген. Олар Мурнуу-Чөөн Азияның чурттарынга аян-чорук кылырлар.

БАЖЫҢ КУХНЯЗЫ

— Бистер ам бажыңывыска эртен, дүште чем кылбас болдувус — деп, Каа-Хем кулумчузунда 96 аал ишти чурттап турар бажыңның бир чурттакчызы кожазынга чугаалаан.

— Бажыңга чем кылбас, ам кайын чемненип турар улус силер?— деп, бирээзи удур айтырган.

— Кожавыс 46 квартиралыг бажыңның бирги кадында чем кухнязы ажыттынган. Эртен, дүште оон изиг мүн, ийиги, үшкү блюдаларны ала шаап алыр апардывыс. Хала чок чүве-дир оң, чем кылып, хөй шак-даа чарыглан турбас.

Бирээзи тура:

— Кухня ажыттынган деп чүгле сураан дыннаан мен ийин — диген.

— Ристен, гречкадан кылгылаан кашалар база бар дивес сен бе!— деп, бирээзи биче тайылбырлай каапкан.

Улуг Октябрь байырлалын таварыштыр Кызылдың Кочетов кулумчузунун үстүү ужунда 46 аал ишти чурттаар бажыңның бирги кадында бажың кухнязы ажыттынган. Ол дээрге совет кижилериниң чаагай чоруунуң дугайында партия болгаш чазактың улуг сагыш салыышкынының база бир тодаргай херечизи-дир. Ында янзы-бүрү чемнер аймаа, ол ышкаш, чартык фабрикат кылдыр белеткеп каан чемнер база бар. Бажың кухнязының чемнериниң өртээ хөй-ниитиниң чемненилге черлериге белеткеп турар чемнерден ыракта чиик.

Ол-ла ынчаар чоок-кавы бажыңнарның чурттакчыларынга ам дыка таарымчалыг байлал тургустунган. Олар эртенгиниң чеди шактан кежээкиниң алды шакка чедир оон туралаан-на чемнерни чиик өртек-биле садып алгаш бажыңнарынга эккеп, чемнени шаап алыр. Бир эвес чем кутуруп алыр савазы чок болза, оон саваны алгаш, дедир эккеп база болур.

Т. САЯН-ООЛ.

КИНО

Салгалга революсчу кыйгырыг

«Оптимистиг трагедияның» экранга үнерин көрүкчүлер четтикпейн манап турган. Франциялга болган XVI бүгү-делегей кино фестивалынга үк кино совет көрүкчүге четкелек чыда киришкен, аная оол революсчу ханы утка-шынары дээш тускай шаннаалды тывыскан.

...Экрандан ол трагедияның маадырлары көрүкчүже чиге көрүп алгаш, совет кижилериниң бөгүнгү салгалы-биле ханы утказлыг чугаалажы бээр. Ол дээрге—ханын төп, амы-тынын берип турган, революсчу хоочун салгалдын чаалап бергени — коммунизмни бөгүн тудуп тургузуп турар салгалга кыйгырыг! Бо кино-чурук революсчу маадырлыг арткан үеге тураскаатты-нган.

Ажылчын-тараачынның онзагай идеяларга бердинген, чаа хевирлиг революсчу далай шерии тургустунуп эгелеп турган. Ак хаанның далай флодунун бир отрядын революсчу полк кылдыр эде тургузар даалгабиле хереэжен комиссар (политиктиг удуртукчу) чедип келген. Кандыг-даа өзу-чурумну, кандыг-даа удуртулганы херек чок кылдыр санаарын боттарының чөгенчиг принциви кылып алган анархистиниң баштыңы (ролюнда артист Б. Андреев) революсчу полкту эде тургузарынга бүгү-ле таарышпас болгаш ужур-дүржок аргаларны хереглеп турган.

Хереэжен комиссарны анархистер кыжырып дорамчылап тургаш, ырмазын сыгар бодааннар. Бажыл Баштынның ол аныяк хереэженни бүгүде көрүп турда-ла күчүлезин дээш чөрүткени хулиганзыг анархисти, дидим большевик кыс хол боозу-биле кезээ-мөңгеде «томаартып» каарга, оларның улуг нуруузу «совадарымчалыг» апаар. Ынчан ол: «Че, ам кым комиссарны мага-бодунга дээп көөр күзелдигил?» деп, боозун салбайн тура, оларның кижи бүрүзүнден айтырарга, ыыды чидер...

Улуг корабльдиң бир мунгаш өрээлинде дөрт-ле кижи. Оларның арзында шыңгыы «чугаа» чөрүп турар. Байысаалдада дег, столдун бир ужунда артында-ла чаңгыс хереэжен кижи—ол дээрге комиссар, а столдун өске ужунда мөзу-шынарындан безин коргунчуг турлуг Баштын болгаш оон чаңгыс күзелдиглери: Көргүрээш (ролюнда артист В. Санаев) биле от-кес дег дүржок чаныыг матрос Алексей (В. Тихонов). Анархистер бо удаада база-ла күш дөгээр ынак тактиказын ажыглаар бодааннар, ынчалза-даа комиссарның дайынче дидим болгаш дөрт көрүп чаңчыккан көрүжүн сый шаап шыдавааннар. Шынында олар боттары аштырганнар.

Полк командириниге чаа томуйлаткан, мурнунда ак шеригнин офицери чораан командири тудуп хоругдаар дужаалга комиссар ат салыы ужурлуг. Ону Көргүрээш аная апларын бээр. Кажан Баштынның дужаалын өзүгаар, дайынының талазындан революцияның талазынче кирип келген ийи ак офицерни адыл каанда, полктун матростары аная киленген үнер. Чогум-на бо ей кинода эң дыныг, ынчан көрүкчүнүн сеткил-сагыжын ол дүвүренчиг болуушкуннар хаара туда бээр. Баштын ынчан база дүжүп бербээн, ол матрос массаны полк командири баштаан эк офицерлериниң сүлчээзи бар дээр хөп-биле будуулдурарын оралдажы бээр. Ынчангаш Баштын доп-дораан болунун бижээш, дамчыткан дужаалын номчуурун комиссардан негээн.

Комиссарның номчаан дужаалында Баштынның бодун алып шиидер дугайында болурга, көрүкчү чиик тынар. Чоннуң революсчу хераа дээш полктуң дайынчы оруктарны эртип турганының оон-даа өске көргүзүүлери-биле бо кино-чурук кончуг байлак. Бо киноэпопеяны допчузу-биле тайылбырлаарга ындыг-дыр, ону бистиң республиканың кинотеатрларына, клубтарына чүгле сонуургап көөр эвес, харын-даа оон кижизидилгелиг утка-шынарын чугаалажып көре бээр.

Ам кинонун ойнакчыларының болгаш ону тургусканнарның дугайын кыска танызыптаалы. «Оптимизм» —хөглүг, «трагедия»—өлүм дээн. Бо удурланышкак уткалыг сөстерниң каттыжа бергени база кайгамчык. Ынчаарга, калган совет драматург Всеволод Вишневский, хөглүг өлүм база турар дээрзин бо чогаалынга бадыткаан ышкажыл, бо кинону көрүп, аная бүзүрээр бис. Вишневский бодунун шиилерин экранчыдарынга улуг хөөн чок чораан, ынчалза-да революсчу утка-шынарлыг оон чогаалдары экранче чаагаар-ла тыртыла бергилээн болгай: чижээ, «Бис Кронштадтан келген бис» деп, кымга-даа билдингир кинону сактып көрүнер. Кижиге чүүүр чоруктун тергиидеп турган үезинде «хуулдуруп каапкан» оон чогаалы «Уттундурбас 1919 чыл» база-ла бар болгай.

Ам оон бо шиизин экранчыткаанар оон кадайы С. Вишневская болгаш сценарист С. Самсонов болуп турар. Кинонун кол ролюн—полк комиссарын артист М. Володина кайгамчык эки ойнап турар. Бо солун кинону көөрүнче далажынар.

О. НАМЧЫЛАК.

Республикага АГААР-БОЙДУСТУН байдалы

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болур, хар чаар. Хаг кошкактан ей-тавынга чедир, чамдык черлерге дынзыг, янзы-бүрү чүк угланыышкынныг. Агаарның температураазы: республикага—5—10, а Кызылга—3—8 градус соок.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Кинотеатрларга

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Чеди ажаакчы» 9, 11, «Сен өскүс эвес сен» 1, «Козара» (1-ги, 2-ги сериязы) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сапык кеткен моортайның чаа ужуралдары» 11.15, 1.15, 3.15, «Чайганыыш» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Выборг талазы» 2.30, 4.30, «Оптимистиг трагедия» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оптимистиг трагедия» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология каллизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьының 23 — 35. Көдээ ажыл-агый будуруулгезиниң болгаш партийжи амыдырал каллизиниң 25—38, 23 — 54, үлегпүр будуруулгезиниң болгаш партийжи амыдырал каллизиниң 22 — 64. Чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал каллистериниң 21 — 27, иштики информация каллазының 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче юлгаар.

ТС—01475. Культура министерствозунун типографиязы